

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
Факультет міжнародного туризму та економіки
Кафедра туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему

ГІРСЬКИЙ ТУРИЗМ В СВІТІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Виконала: студентка II курсу, групи МТЕ-132м
Спеціальності 242 Туризм

(код і найменування спеціальності)

Освітня програма Туризмознавство

ВЕЛЬМОЖКО А.Л.

(прізвище та ініціали)

Керівник КОРНІЄНКО О.М.

(прізвище та ініціали)

Рецензент _____

(прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**Національний університет «Запорізька політехніка»**Інститут, факультет Міжнародного туризму та економікиКафедра Туристичного, готельного та ресторанного бізнесуСтупінь вищої освіти Другий (магістерський) рівеньОсвітньо-кваліфікаційний рівень магістрСпеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)Освітня програма (спеціалізація) Туризмознавство
(назва освітньої програми (спеціалізації))**ЗАТВЕРДЖУЮ****Завідувач кафедри ТГРБ**Валентина ЗАЙЦЕВА

«___» _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ**НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТКИ**ВЕЛЬМОЖКО Альони Леонідівни

(прізвище, ім'я по батькові)

1. Тема роботи (проекту) Гірський туризм в світі: стан та перспективи розвиткукерівник роботи (проекту) КОРНІЄНКО О.М., к.е.н., доцент, ,

затвердженні наказом вищого навчального закладу від 18 жовтня 2023 року № 397

2. Строк подання студентом роботи (проекту) 01.12.2023 р.3. Вихідні дані до роботи (проекту) в роботі використано статистичні дані Всесвітньої туристичної організації, матеріали Продовольчої та сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй, аналітичні звіти, підручники, навчальні посібники, монографії, наукові публікації, матеріали науково-практичних конференцій, Інтернет-джерела

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1. Теоретичні основи розвитку гірського туризму.Розділ 2. Аналіз розвитку гірського туризму в світі.Розділ 3. Перспективи розвитку гірського туризму в світі.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

8 таблиць, 2 рисунків

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	КОРНІЄНКО О.М., доцент каф. ТГРБ	01.09.2023	02.09.2023
2	КОРНІЄНКО О.М., доцент каф. ТГРБ	23.09.2023	25.09.2023
3	КОРНІЄНКО О.М., доцент каф. ТГРБ	16.10.2023	18.10.2023
Нормо контроль	ГРЕСЬ-ЄВРЕІНОВА С.В., доцент каф. ТГРБ	28.11-10.12.2023	

7. Дата видачі завдання 1 вересня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	20.08-01.09.2023	виконано
2	Вивчення літературних джерел	01.09-10.09.2023	виконано
3	Збір матеріалу на кваліфікаційну роботу	01.09-01.10.2023	виконано
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	01.09-11.10.2023	виконано
5	Виконання першого розділу	01.10.2023	виконано
6	Виконання другого розділу	20.10.2023	виконано
7	Виконання третього розділу	05.11.2023	виконано
8	Формування висновків та рекомендацій	06-09.11.2023	виконано
9	Оформлення кваліфікаційної роботи	10-11.11.2023	виконано
10	Перевірка роботи на плагіат	12-15.11.2023	виконано
11	Перевірка роботи керівником	16-20.11.2023	виконано
12	Одержання відгуку та рецензії	22-23.11.2023	виконано
13	Попередній захист кваліфікаційної роботи	16-20.11.2023	виконано
14	Подання роботи на кафедру	01.12.2023	виконано
15	Захист кваліфікаційної роботи	15.12.2023	виконано

Студентка

(підпис)

Альона ВЕЛЬМОЖКО

(ім'я та прізвище)

Керівник роботи (проекту)

(підпис)

Ольга КОРНІЄНКО

(ім'я та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 92 с., 2 рис., 8 табл., 61 джерело.

Об'єкт дослідження – гірський туризм.

Мета роботи – дослідження сучасного стану гірського туризму в світі та визначення перспектив його розвитку.

Методи дослідження: діалектичний метод, метод теоретичного узагальнення, системного аналізу та синтезу, порівняльного аналізу, структурний метод, статистичні методи, метод спостережень.

В першому розділі кваліфікаційної роботи висвітлено теоретичні аспекти дефініції «гірський туризм»; визначено види гірського туризму та особливості гірськолижного туризму. В другому розділі кваліфікаційної роботи проаналізовано основні показники розвитку гірського туризму в світі, проведено дослідження гірськолижних курортів світу та розглянуто економічний вплив гірського туризму на міжнародний туризм. Третій розділ кваліфікаційної роботи містить висвітлення проблем використання гірських регіонів для цілей туризму в світі та визначення основних тенденцій розвитку гірського туризму в національних парках.

Одержані результати кваліфікаційної роботи можуть бути задіяні міжнародними, національними, регіональними та місцевими органи влади, приватним сектором і громадами для розробки програм розвитку гірського туризму з метою залучення відвідувачів.

ГІРСЬКИЙ ТУРИЗМ, СВІТ, ГІРСЬКИЙ РЕГІОН, СУЧАСНИЙ СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ.

АНОТАЦІЯ

Вельможко А. Л. Гірський туризм в світі: стан та перспективи розвитку. – Кваліфікаційна робота.

У роботі розглянуто теоретичні аспекти дефініції «гірський туризм»; охарактеризовано види гірського туризму; визначено особливості гірськолижного туризму. Проаналізовано основні показники розвитку гірського туризму в світі. Досліджено гірськолижні курорти світу. Розглянуто економічний вплив гірського туризму на міжнародний туризм. Визначено перспективи розвитку гірського туризму в світі.

Ключові слова: гірський туризм, світ, гірський регіон, сучасний стан, перспективи.

ANNOTATION

Velmozhko A. L. Mountain tourism in the world: the state and development opportunities. – Qualifying work.

The paper examines the theoretical aspects of the definition of "mountain tourism"; the types of mountain tourism are characterized; specific features of ski tourism are defined. The main indicators of the development of mountain tourism in the world are analyzed. The ski resorts of the world have been studied. The economic impact of mountain tourism on international tourism is considered. The prospects for the development of mountain tourism in the world are determined.

Keywords: mountain tourism, world, mountain region, current state, prospects.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ВВП – внутрішній валовий продукт

га – гектар

грн – гривень

див. – дивитися

ін. – інше

км – кілометр

км² – квадратні кілометри

млн – мільйон

млрд – мільярд

ММСП – мікро-, малі та середні підприємства

од. – одиниць

ООН – Організація Об'єднаних Націй

р., рр. – рік, роки

рис. – рисунок

табл. – таблиця

т. ч. – у тому числі

тис – тисяч

ФАО – Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй

ЦСР – Цілі сталого розвитку

ЮНВТО – Всесвітня туристична організація

ЮНЕП – Програма ООН з навколишнього середовища

COVID-19 – коронавірусна інфекція

INSTO – Міжнародної мережі туристичних обсерваторій UNWTO

НТА – національна туристична адміністрація

UNEP-WCMC – Всесвітній центр моніторингу охорони навколишнього середовища

UNWTO – Всесвітня туристична організація

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ	11
1.1. Теоретичні аспекти дефініції «гірський туризм»	11
1.2. Види гірського туризму	20
1.3. Особливості гірськолижного туризму	32
Висновки до 1 розділу	39
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В СВІТІ	41
2.1. Аналіз основних показників розвитку гірського туризму в світі	41
2.2. Дослідження гірськолижних курортів світу	49
2.3. Економічний вплив гірського туризму на міжнародний туризм	54
Висновки до 2 розділу	63
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В СВІТІ	66
3.1. Проблеми використання гірських регіонів для цілей туризму в світі	66
3.2. Основні тенденції розвитку гірського туризму в національних парках	76
Висновки до 3 розділу	79
ВИСНОВКИ	81
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	86

ВСТУП

У всьому світі гірський туризм обумовлений бажанням людини відчутти природу в унікальних місцях. У свою чергу, туризм виявився порятунком для багатьох громад у гірських регіонах, і він може відігравати провідну роль у підтримці систем, які сприяють захисту цих крихких екосистем від надмірної експлуатації та підтримують їх адаптацію до зміни клімату.

Організація Об'єднаних Націй проголосила 2022 рік Міжнародним роком сталого розвитку гір, щоб підвищити обізнаність про його важливість і сприяти досягненню Цілей сталого розвитку (ЦСР). Того ж року також відзначили 20-річчя першого Міжнародного року, присвяченого горам, а також 20-річчя Гірського партнерства.

Розвиток цілорічного туристичного напрямку в горах може принести додатковий прибуток і стає все більш важливим, оскільки наслідки кліматичної кризи скорочують тривалість снігових сезонів. Гори можуть запропонувати набагато більше, ніж зимові види спорту та піші прогулянки влітку. Археологічні, культурні та духовні пам'ятки, мальовничі села, термальні ванни, спеціалізовані продукти та гастрономічні стежки, а також рідкісні види рослин і тварин – усе це створює можливості для диверсифікації туризму.

Важливість вивчення та проведення дослідження розвитку гірського туризму обумовило значний інтерес з боку закордонних і вітчизняних вчених.

Дослідженням проблемних питань щодо перспектив розвитку гірського туризму займається багато вчених, праці яких висвітлено у даній роботі. Серед них: Друк В., Зайцева В., Мандюк Н., Sharma P., Jodha N., Romeo R., Russo L та ін.

Метою роботи є дослідження сучасного стану гірського туризму в світі та визначення перспектив його розвитку.

Для досягнення поставленої мети в роботі необхідно вирішити такі

завдання:

- розглянути теоретичні аспекти розвитку гірського туризму;
- проаналізувати сучасний стан розвитку гірського туризму в світі;
- визначити перспективи розвитку гірського туризму в світі.

Об'єктом дослідження є гірський туризм.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти розвитку гірського туризму в світі.

Джерелами інформації для написання роботи слугували: статистичні дані та аналітичні звіти Всесвітньої туристичної організації, підручники, навчальні посібники, монографії, наукові публікації, матеріали науково-практичних конференцій, Інтернет-джерела, власні дослідження.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань під час написання роботи було використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: описовий, що передбачає узагальнення зібраного матеріалу; порівняльний – для визначення спільних та відмінних ознак ресурсних складових розвитку гірського туризму; статистичний – для визначення сучасного стану розвитку гірського туризму в світі; аналіз і синтез, що передбачає розподіл досліджуваних об'єктів на складові, властивості та об'єднання їх під час вирішення завдань; структурний та системний аналіз – для розгляду проблем розвитку гірського туризму; метод узагальнення, класифікації та типології – для розкриття потенціалу для розвитку гірського туризму в світі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розширенні даних теоретичних аспектів гірського туризму, як фактору розвитку гірських територій, а також у визначенні перспектив розвитку гірського туризму в світі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання результатів дослідження при розробці стратегій розвитку гірського туризму міжнародного, регіонального та державного значення. Результати дослідження також можуть бути використані для створення нових

та вдосконалення існуючих туристичних продуктів з гірського туризму. Також матеріали кваліфікаційної роботи можна використовувати при викладанні дисциплін для здобувачів освіти спеціальності 242 Туризм «Спеціалізований туризм» та «Активний туризм».

Апробація результатів дослідження. Основні результати, викладені в роботі, доповідалися на II Міжнародній науково-практичній конференції «Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства» (м. Запоріжжя, 10 листопада 2023 р.) [61].

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань. Загальний обсяг роботи складає 92 сторінки друкованого тексту, основний зміст роботи викладено на 85 сторінках, включаючи 8 таблиць, 2 рисунки. Перелік посилань містить 61 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ

1.1. Теоретичні аспекти дефініції «гірський туризм»

Туризм – діяльність, що найчастіше асоціюється з відпочинком, дозвіллям, спортом, а також спілкуванням з культурою й природою.

На сьогоднішній день існує величезна кількість різноманітних визначень поняття «туризм». Одні з них, робочі, носять вузькоспеціальний характер, стосуються окремих економічних, соціальних, правових та інших аспектів туризму або його видових особливостей і виступають в якості інструменту для вирішення конкретних завдань (наприклад, визначення туризму з метою статистики). Інші, концептуальні, або сутнісні, дефініції охоплюють предмет в цілому, розкривають внутрішній зміст туризму, що виражається в єдності всього різноманіття властивостей і відносин, і дозволяють відрізнити його від подібних, часто взаємопов'язаних, але сторонніх явищ.

Прикладом концептуального визначення туризму можна вважати наступне: «туризм є сукупністю відносин і феноменів, що впливають з переміщення і знаходження людей поза своїм постійним місцем проживання з причин, не пов'язаних з трудовою діяльністю, а з метою задоволення культурних, оздоровчих, релаксаційних, розважальних потреб і заради отримання задоволення, а також з інших причин, якщо вони не пов'язані з отриманням прибутку [14].

Незважаючи на відмінність формулювань, в поняття «туризм» включаються туристські потреби і мотивації, особливості поведінки туристів, їх перебування поза постійним місцем проживання, економічні відносини, що складаються між туристами і виробниками товарів та послуг, взаємодія сфери туризму з оточуючими природним, економічним та іншими макросередовищами [7].

Найбільш повне визначення туризму можна вважати наступне: це

тимчасові виїзди громадян і осіб без громадянства у вільний час з постійного місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійних, спортивних, релігійних, ділових, освітніх та інших цілях на термін не менше 24 годин і не більше 6 місяців і без заняття оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування [1]. Дане поняття враховує всі ознаки, які відрізняють туризм від подорожі та інших видів переміщень.

Рано чи пізно після напружених трудових буднів кожній працюючій людині потрібен відпочинок. Туризм давно став нагальною необхідністю і невід'ємною частиною життя людини. Рано чи пізно вона відчуває потребу вирушити в подорож. Прагнення людини до різноманітності вражень набуває чітких обрисів, коли вона приходить до рішення провести вільний час поза домівкою, розраховуючи зі зміною місця зняти нервову напругу і втому, спричинені роботою [13].

Який вид відпочинку вибере турист, повністю залежить від його переваг і мотивів – це може бути пасивний, активний або комбінований вид відпочинку.

Активний відпочинок сприяє рекреації, так як являє собою:

- зміну виду діяльності (завдяки науково-технічному прогресу велика частина видів діяльності не вимагає активного фізичного навантаження);
- проведення вільного часу поза міською межею, що сприяє оздоровленню організму людини на фізіологічному та психологічному рівнях.

Основними мотивами до здійснення активних подорожей є відпочинок, дозвілля, розвага, а також заняття спортом. Активний відпочинок – це адреналін, яскраві емоції, подолання себе на шляху до мети, нові думки, почуття, знання. Це один із наймасовіших і цікавих напрямків туризму в світі.

Щороку мільйони людей віддають перевагу саме активним видам відпочинку. Взимку, наприклад, найбільш популярні сноуборд, гірські і

бігові лижі. Любителів снігових схилів і гірського повітря з кожним роком стає все більше. Літні види відпочинку представлені набагато ширше.

Активний відпочинок на землі – це маунтінбайк, велосипедні та кінні прогулянки, туристські походи, альпінізм, спелеотуризм, полювання, риболовля. Шанувальники водних видів відпочинку вибирають, наприклад, віндсерфінг, каякінг, яхтинг або дайвінг. Кількість дайверів у світі, до речі, стрімко зростає. Якщо ще півстоліття тому їх налічувалося кілька сотень, то сьогодні дайверів – любителів вже майже 20 мільйонів. Активний відпочинок буває і в небі – це стрибки з парашутом, польоти на дельтапланах або парапланах [18].

Серед різних видів активного відпочинку гірськолижне катання найбільше залежить від природних умов. Першорядне значення має наявність протягом чотирьох п'яти місяців в році щільного сніжного покриву.

Іншими факторами, які зумовлюють зручності і привабливість гірськолижного відпочинку, є: висота місцевості, особливості рельєфу, погодні умови гірськолижного сезону, характер рослинності, відсутність лавинної і селевої небезпеки і, безумовно, різноманітність і унікальність ландшафтів. Кількість випадного снігу залежить не тільки від висоти, але і від розташування району, близькості його до моря, спрямованості гірських хребтів, рослинності.

Гірський туризм має більш тривалий сезон, ніж курортно-рекреаційний. Одним з головних факторів хорошого самопочуття є повітря, яким ми дихаємо.

Гірське повітря добре впливає на здоров'я людини. Це пов'язано з багатьма факторами. Гірське повітря чистіше міського, тому що містить набагато менше пилу.

Практично немає в ньому так само і різних промислових відходів і вихлопних газів, хоча говорити про абсолютну чистоту повітря гір теж не можна, адже повітряні маси постійно перемішуються.

У горах набагато сильніша сонячна радіація. Це пов'язано з більшою прозорістю повітря, так як з висотою знижується щільність повітря, вміст в ньому пилу і парів води. Сонячне випромінювання вбиває багато шкідливих мікроорганізмів, що існують в повітрі, і розкладає органічні речовини. У цьому воно схоже за дією на ультрафіолетові очищувачі повітря. Крім того, сонячна радіація іонізує повітря, сприяючи утворенню негативних іонів кисню і озону.

При зниженому атмосферному тиску в гірському повітрі міститься менше кисню, що, як не парадоксально, також позитивно впливає на здоров'я людини.

Гірське повітря, його властивості благотворно впливають на загальний стан організму: в результаті перебування в умовах гірської атмосфери поліпшується робота дихальної, серцево-судинної і центральної нервової систем, стимулюється робота кісткового мозку як кровотворного органу, підвищується вміст еритроцитів і гемоглобіну в крові, нормалізується функціонування киснетранспортних систем. В результаті у людини підвищується загальне самопочуття, працездатність і імунітет.

Гірські курорти надають чудову можливість випробувати на собі цілющі властивості гірського повітря.

З кожним днем зростає попит на туризм: втеча від міської суєти, жага вражень, фізичної активності на свіжому повітрі.

Основні види – це трекінг пішки або верхи, рафтинг, гірськолижний спорт, походи на гірських велосипедах і т.д.

Особливу позицію займає пригодницький туризм: альпінізм, полювання, трекінг по льодовиках, гірськолижний спорт з доставкою туристів до місця катання на вертольотах.

Гірський туризм – вид туризму, що полягає в пересуванні групи людей за допомогою м'язової сили по певному маршруту, прокладеному в гірській місцевості в умовах високогір'я [27].

Дане визначення дублюють різні джерела. Даний вид туризму дає

можливість будь-якій людині, незалежно від її фізичної підготовки, спробувати себе в цьому цікавому виді активного відпочинку.

Завдяки різним видам гірського туризму, кожен зможе знайти собі захоплення до душі, що відповідає його вимогам і запитам.

Головною перешкодою в гірських походах вважаються перевали, їх кількість і категорія складності, складність всього маршруту.

Так само до гірського туризму відноситься і гірськолижний туризм, який є одним із найпоширеніших видів даної категорії.

Для гірського туризму характерні:

- великий обсяг фізичних навантажень на організм при зниженому атмосферному тиску і високому рівні сонячної радіації;
- необхідність долати перешкоди із застосуванням різноманітних засобів і прийомів пересування і страхівки;
- спеціальна тактика проходження маршруту [18], що, безсумнівно, матиме позитивний ефект з точки зору відновлення фізичного та емоційного стану туриста як основних критеріїв рекреації.

У більшості частини населення гірський туризм асоціюється з походами по гірських місцевостях: альпінізм, трекінг, хайкінг, що відносяться до гірничо-пригодницького туризму.

На сьогоднішній день у всіх країнах є гірськолижні бази, які відвідуються як внутрішніми, так і міжнародними туристами.

В даному виді спортивної та туристської діяльності можна виділити власне лижний спорт і катання на сноубордах.

Сьогодні отримує розвиток і популярність екстремальний лижний туризм, де лижників доставляють на вершину гірського схилу вертольотом, а потім вони спускаються на лижах або сноуборді самотійно.

Гірськолижний спорт відноситься до елітних і дорогих видів спорту та активного відпочинку.

Всі перераховані вище види гірськолижного туризму, альпінізм, спортивне полювання, велотуризм, рафтинг можна віднести і до гірничо-

спортивного виду туристсько-рекреаційної діяльності, так як ці подорожі вимагають фізичної підготовки і спортивного спорядження [38].

Гірський туризм, в широкому сенсі слова, включає в себе складові різних видів активного туризму, в тому числі сплави по гірських річках, лазіння в умовах гірського рельєфу, експедиційні походи з вивчення представників флори і фауни відвідуваної місцевості, дослідження складу і походження гірських порід [5].

Одна з основних відмінностей між гірським і пішохідним туризмом (трекінгом) полягає в переважній висоті ділянок шляху над рівнем моря. Маршрути, що пролягають у середньогірному типі рельєфу (до 1500 – 2000 м.н.р.м.), відносяться до розряду піших стежок, оскільки тут меншою мірою простежується вплив висоти на організм людини [6].

Походи в горах мають свою специфіку. Реакція організму людини на висотну гіпоксію проявляється в зміні діяльності її систем.

Високі фізичні навантаження, пов'язані з набором висот в горах, є одним із визначальних факторів переналаштування функцій організму. Пов'язане воно з нейтралізацією шкідливої дії гіпоксії і забезпеченням роботи органів і систем в умовах дефіциту кисню. В результаті формується стан фізіологічної адаптації, що називається «акліматизацією».

Висотна акліматизація дозволяє учаснику проробляти максимальну роботу на певній висоті. Важливою і характерною її особливістю є відсутність симптомів гірської хвороби [16].

Взаємодія індивідуальних психофізіологічних особливостей організму і ступеня гіпоксичного впливу, який визначається досягнутою висотою і швидкістю підйому, більшою мірою характеризує такі показники акліматизації як тривалість і ефективність.

У зв'язку з тим, що акліматизація залежить від набору висоти, повністю адаптуючись до меншої висоти, організм забезпечує лише часткову акліматизацію при подальшому підйомі на велику висоту. При кожному наступному наборі висоти процес адаптації поновлюється, проте менш

вираженою стає реакція на зміну умов. Вироблені в процесі акліматизації адаптаційні механізми зберігають свою дію лише протягом часу перебування на даній висоті і губляться при поверненні на рівнину. Це явище називається «деакліматизацією».

На думку експертів, втрата акліматизації відбувається зі швидкістю, рівною швидкості її набуття, втрати складуть до 80% через 3 – 4 тижні повернення на рівнину [18].

Акліматизація – це складний багатосторонній процес, він позначається на діяльності фактично всіх органів і систем організму. Однак резерв компенсаторних можливостей має свої межі і носить індивідуальний характер. Проте, прийнято вважати, що при грамотно спланованій і проведеній адаптації, переважна частина людей здатна акліматизуватися до висот до 5500 м над рівнем моря.

Компенсаторні реакції прийнято розділяти на екстрені, що розвиваються вже через кілька хвилин перебування в умовах високогір'я, та довготривалі, що вимагають для своєї реалізації днів і тижнів.

У контексті з вищевикладеним варто згадати про ще одну особливість гірського туризму, про ризик виникнення порушення функцій життєдіяльності організму – про гірську хворобу [22].

Гірська хвороба в більшості випадків розглядається авторами як патологія, що включає порушення функцій дихальної системи (гірська хвороба і висотний набряк легенів) і головного мозку (висотний набряк мозку). В основі патогенезу синдромів гірської хвороби лежать гіпобарична гіпоксія і гіпоксемія.

Дефіцит кисню викликає складні взаємини між механічними (підвищення гідростатичного тиску) і біохімічними факторами (медіатори судинної проникності), що призводить до підвищення капілярної проникності (гематоенцефалічний бар'єр, альвеолокапілярна мембрана), супутні набряку мозку і легенів. Неможливість компенсувати набряк мозку (зниження компенсаторних можливостей підтримки внутрішньочерепного

об'єму) або легенів (порушення транспорту рідини через альвеолокапілярну мембрану) клінічно проявляється як гірська хвороба / висотний набряк мозку або висотний набряк легенів. Поява симптомів гірської хвороби є лімітуючим фактором у питанні популяризації та поширення серед населення гірських туристських походів на висотах понад 2500 м [2].

За різними даними частота розвитку при цьому симптомів гірської хвороби варіює від менше 10% до більше 90%, подібні показники по висотному набряку мозку і легенів – від 0,01% до 31%.

Простежується закономірність збільшення тяжкості протікання синдрому з висотою і швидкістю набору висоти, ці фактори посилюють гіпоксію. Частота гірської хвороби у туристів на висотах близько 2500 м становить 20 – 25%, на висоті 4000 м виростає до 40 – 50%. Коли підйом до висоти близько 4000 м відбувається протягом декількох годин, а не днів, частота розвитку гірської хвороби збільшується до 90% [6].

Гірський туризм є найбільш небезпечним як серед туристських дисциплін (лижний, водний, пішохідний, на засобах пересування і т.д.), так і серед всіх офіційних видів спорту, у зв'язку з цим при організації туристських походів гостро стоїть питання безпеки учасників.

Під безпекою в гірському туризмі, в першу чергу, мається на увазі особиста безпека учасника, в другу – збереження майна і навколишнього природного середовища. Перебування в гірській місцевості передбачає високий рівень концентрації ризиків, різного роду небезпечних і надзвичайних ситуацій.

У контексті з вищевикладеним стає актуальним питання опрацювання тактики і стратегії походу як на етапі планування, так і в процесі проходження маршруту [6].

Під тактикою в гірському туризмі мається на увазі вибір конкретних засобів і шляхів їх застосування при реалізації індивідуальних і командних можливостей учасників для досягнення поставлених завдань. Формування плану-графіка гірського походу і його подальша реалізація передбачає

врахування широкого спектру особливостей перебування в гірській місцевості [19].

Для прийняття необхідних заходів з розпізнання небезпечних ситуацій в гірській місцевості потрібно володіти інформацією про характер і причини тих чи інших ймовірних явищ.

До їх числа відносяться гірські річки, схід селів, відкриті і закриті льодовики, лавинонебезпечні схили, каменепади, землетруси. Не менш важливим фактором виступають кліматичні умови, що швидкоплинно змінюються, такі як висока сонячна активність, пориви вітру, проливні дощі, снігопади, скачки атмосферного тиску.

Серед основних причин виникнення надзвичайних ситуацій і нещасних випадків можна виділити: низький рівень фізичної підготовленості учасників; недостатній досвід інструктора-провідника; порушення дисципліни і самоконтролю стану учасників; спорядження, що вийшло з ладу, або неякісне спорядження; нехтування страховкою; незбалансований раціон і режим харчування; недостатній вміст медичної аптечки; невідповідність екіпіровки погодно-кліматичних умов місцевості [9].

Враховуючи вищесказане, можна виділити загальні правила забезпечення безпеки в горах.

По-перше, пересуватися необхідно в складі групи, поділ групи (перевищення норм дистанції між учасниками) і порушення дисципліни неприпустимі.

Дотримання даного правила дозволить оперативно і в необхідному обсязі надати допомогу. Інструктор регулює темп руху групи, виходячи з можливостей найповільнішого в команді, призначає направляючого і замикаючого, в результаті їх діяльності здійснюється контроль за пересуванням [18].

По-друге, не рекомендується триматися високого темпу, рух повинен відповідати характеру рельєфу місцевості і сформованим погодним умовам.

По-третє, актуальною стає підтримка оптимального режиму навантажень, збалансованого раціону харчування і режиму прийому їжі в залежності від можливості приготування, часу доби і пройденої відстані.

По-четверте, регулювання елементів екіпіровки, зміна одягу забезпечать щадну терморегуляцію організму, грамотний режим пиття збереже в нормі водно-сольовий баланс [2].

Таким чином, забезпечення максимально досяжного рівня безпеки є «фундаментом» будь-якого тактичного плану, саме тому він залежить від підготовленості учасників, їх матеріальної забезпеченості.

Отже, гірський туризм являє собою походи в гірській місцевості, які пов'язані з подоланням різних ділянок гірського рельєфу, (схили, льодовики, перевали, гірські річки).

Учасники походів можуть переслідувати різні цілі: спортивне досягнення; дослідження будови гірських ланцюгів, льодовиків; відкриття зручних шляхів сполучення в мало досліджених гірських місцевостях; ознайомлення з побутом гірських жителів та інші.

1.2. Види гірського туризму

Відповідно до загальної класифікації туризму, гірський туризм підрозділяється:

- за територіальною ознакою на внутрішній, виїзний та в'їзний;
- залежно від цілей здійснення поїздки – спортивний, екологічний та оздоровчий;
- залежно від термінів тривалості подорожі – короткостроковий (тури «вихідного дня», поїздки на термін до 7 днів), середньостроковий (тури тривалістю від 9 до 12 днів) і довгостроковий (тури на термін від 15 до 30 днів);
- залежно від організаційної форми – організований і неорганізований;
- залежно від ступеня організації туру – масовий та індивідуальний;

- залежно від числа учасників – індивідуальний, сімейний і груповий;
- залежно від віку туристів – дитячий, молодіжний, середня вікова група;
- залежно від засобів пересування – залізничний, авіаційний, автомобільний, автобусний, річковий, піший, лижний, велосипедний, верховий;
- залежно від джерела фінансування – комерційний і соціальний.

До спеціальних видів туризму можна віднести тури, які повністю або частково характеризуються наступними ознаками:

- немасові, досить рідкісні види туризму;
- трудомісткі по створенню кінцевого туристичного продукту;
- капіталомісткі види туризму;
- тури, що поєднують ознаки різних видів туризму;
- нові види туризму, зумовлені вторинними потребами людини;
- види туризму з використанням нетрадиційних джерел фінансування.

Відповідно до перерахованих вище ознак гірський туризм може вважатися спеціальним видом. Із загальної класифікації туризму можна виділити тільки ті види, які можуть бути застосовані в гірських територіях: гірський екологічний; гірський автотуризм; гірничо-річковий (рафтинг); гірничо-спелеологічний; гірсько-пішохідний (хайкінг і трекінг); гірничо-спортивний; гірськолижний (фрірайд, хеліскі, сноубординг); гірничо-пізнавальний [16].

Слід сказати, що гірський туризм є однією з найрозвиненіших видів спортивного туризму у світі та приваблива альтернатива зимової відпустки. До якого входять не тільки активний відпочинок у вигляді купання в гірських річках, катання на гірських лижах або скелелазіння, але і стандартний, не менш цікавий напрямок так званого екологічного туризму, який полягає у вивченні місцевої природи, фауни та флори під час подорожі. Виділяють декілька основних видів гірського туризму, які активно розвиваються останніми роками по всьому світу.

В таблиці 1.1 надано загальну характеристику популярних видів гірського туризму.

Таблиця 1.1 – Загальна характеристика видів гірського туризму (розроблено та узагальнено автором)

Вид	Характеристика
Альпінізм	Метою цього екстремального виду гірського туризму є подолання перешкод і сходження на вершину гори. Сходження в залежності від складності і протяжності маршруту триває від годин до місяців.
Рафтинг	Класичний рафтинг являє собою сплав по річках на великих надувних безкаркасних судах-рафтах, що мають велику плавучість, надійні, стійкі на воді і зручні для розміщення групи туристів.
Скелелазіння	Це вертикальний підйом в гори (оцінюється категоріями), зазвичай проходить на невеликій висоті, де немає снігу і льоду. Скелі, що 26 використовуються для скелелазіння, зазвичай добре очищені.
Бекпекінг	Вид туризму, який передбачає вільне переміщення без жорсткої прив'язки до маршруту. Бекпекер може ночувати не тільки на природі, але і в готелях, а також пересуватися на різних видах транспорту.
Гірськолижний туризм	Гірськолижний туризм належить до спеціальних видів туризму, оскільки є комбінованим видом туризму і включає елементи наступних видів: лікувально-оздоровчий, рекреаційний, спортивний любительський, екологічний туризм. Гірськолижний туризм – яскраво виражений сезонний вид туризму.

Продовження таблиці 1.1

Вид	Характеристика
Трекінг	Це тривала піша подорож по гірській місцевості з ночівлями у встановлених місцях. Трекінг передбачає як наявність провіанту для тривалої подорожі в рюкзаку туриста, так і харчування в кемпінгах, або туристичних притулках, облаштованих на маршруті.
Хайкінг	Це нетривала піша подорож по гірській місцевості з використанням маркованих і добре підготовлених стежок без нічого.

Найбільш популярні види гірського туризму.

Альпінізм. Альпінізм в наш час, незважаючи на його небезпеку, набирає все більшої популярності. Метою цього екстремального виду гірського туризму є подолання перешкод і сходження на вершину гори. Зазвичай любителі цього активного відпочинку обирають часом для сходження літню пору, тому що в цей період значно легше подолати намічений маршрут і без максимальних втрат досягти вершини.

Альпінізм – вид спорту, що основною метою ставить проходження маршруту, що пролягає через гірську вершину. Зазвичай, технічна частина маршруту буває протяжністю від декількох сот метрів до декількох кілометрів, при цьому на всьому протязі маршруту, як правило, не існує стаціонарних точок страховки.

Сходження в залежності від складності і тривалості траси, може тривати від кількох годин, до кількох днів, тижнів і навіть місяців.

Акцентують альпійський і гімалайський стиль сходжень.

Альпійський стиль – це плавний підйом на вершину з усім спорядженням.

Гімалайський стиль характеризується попередньою підготовкою шляху сходження, налаштуванням страхувальних мотузок (перил), встановленням

проміжних біваків, доставкою спорядження і кисню в ці біваки, що передбачає неоднократні підйоми та спуски з бівака в бівак.

Гімалайський стиль – це самотутня облога гори, яка іноді триває 2 – 3 місяці, але саме ця схема дала добитися вершин Евересту та інших восьмитисячників.

З альпінізму проводяться змагання в декількох класах: – висотно-технічний клас – сходження вище 7000 метрів; – технічний клас – технічно складні сходження до 7000 метрів; – скельний клас – проходження чисто скельних маршрутів, наприклад, кримських; – зимовий клас – сходження, що проводяться в зимовий період час.

Рафтинг (сплав по гірських річках). Не менш небезпечно і не менш захоплююче заняття. Цей вид екстремального спорту з року в рік набирає все більшу кількість прихильників, екстремалів і любителів гострих відчуттів.

Для успішного оволодіння «мистецтвом сплаву по гірських річках» потрібен не один день і навіть тиждень. Перш ніж спробувати себе в рафтингу необхідно оволодіти професійними навичками і знати основи техніки безпеки.

Рафтингом можуть займатися різні категорії людей, як ті, хто ніколи не тримав в руках весло, так і досвідчені туристи – водники. Початківці не завжди можуть зорієнтуватися у всій різноманітності турів.

Класичний сплав – це сплав по річках на великих надувних човнах без каркаса, які мають високу плавучість, надійність, стійкість на воді і зручне розміщення груп туристів (4 – 12 чоловік).

З появленням цього виду сплаву на човнах по бурхливих річках додалася велика кількість туристів, які готові випробувати всю напруженість екстремального водного туризму – рафтингу, без особливої підготовки.

В даний час в світі виділяється кілька видів рафтингу. Найбільш поширеною є класифікація, яка ґрунтується на відмінностях призначенні сплавів. Різновиди включають:

- експедиційний сплав. Подорож у наукових цілях групи спеціально

підготовлених людей;

- похідний сплав. Туристи що сплавають річкою, можуть навіть пройти по тихій воді. Для любителів екстремальних видів спорту часто спеціально прокладають «білі води» – дороги з перешкодами і порогами;

- спортивний сплав. Це чистий вид спорту, де команди змагаються та заробляють бали за свої результати. Так само, слід зазначити, що рафтинг часто використовують у різних рятувальних операціях.

Область використання рафтингу досить широка, від одноденного сімейного походу по тихій воді, до кількох днів плавання та рятувальних робіт на бурхливих річках. Проте найбільшу популярність рафтинг завоював у так званій «білій воді» – сплав по бурхливій річці з різними перешкодами і порогів.

Вирушаючи в сплав, необхідно знати і дотримуватися техніки безпеки, вміти користуватися спорядженням. Зберегти безпеку на маршруті вимагає, крім персонального володіння технікою водного транспорту, а також серйозного психологічного настрою, мислення та командних дій на маршруті, вимагає ретельного підбору особистого та групового засобів спорядження.

Найголовніше – застосувати все це на практиці у складних умовах. Відсутність водних шляхів може призвести до втрати спорядження. Для виходу з аварійної ситуації з найменшими втратами кожен член групи повинен працювати злагоджено, бути готовим допомогти доставити на берег постраждалих, пошкоджену байдарку або спорядження, для надання медичної допомоги.

Кожен член групи рафтингу, та група загалом повинні знати та практично вміти долати незвичайні ситуації. Вміння працювати разом, необхідно для забезпечення перевертання каяка. Перевертання каяка або катамарана не вважається аварією, якщо екіпаж справляється із ситуацією самостійно та долає її самотужки.

Отже, рафтинг в сучасній сфері сервісу і туризму – це запалюючі пригоди, викид емоцій, перемога над водною стихією, і в якійсь мірі над собою, це згуртування членів походу в команду однодумців, але це ніяк не розважальний атракціон на воді. Рафтинг принципово відрізняється від інших видів водного туризму як видом судна, на якому здійснюється сплав, так і ідеологією. Тут є свої певні правила, які потрібно невідмінно здійснювати.

Скелелазіння. Грубо кажучи, скелелазіння – це вертикальний підйом в гори. Сходження зазвичай проходить на невеликій висоті, де немає снігу і льоду. Цей вид активного відпочинку вимагає частих і наполегливих тренувань як поодиночки, так і в команді.

Скелелазіння є відмінною заміною наполегливим заняттям в тренажерному залі оскільки є ефективним способом підтримки тіла в формі. Хоча скелелазіння і виділилося як самостійний вид спорту з альпінізму, однак, на відміну від альпінізму, скелелазіння не ставить собі за мету підкорення вершин. Сьогодні скелелазі долають траси на скелях і штучних скеледромах і розгадують складні комбінації рухів.

Важливо розуміти, що на відміну від альпінізму скелелазіння є досить безпечним видом спорту.

Скелі, що використовуються для спортивного скелелазіння, зазвичай добре очищені від рослинності, піску і живих каменів, а точки страховки заздалегідь підготовлені і є стаціонарними. На штучних скеледромах безпечніше.

Рівень складності трас оцінюється категоріями.

У світі існує кілька систем категорювання трас. З них найбільш поширеними є французька та американська системи. В Європі і зокрема в Україні поширена французька система категорій скелелазних трас, де складність позначається цифрою і додатковими літерами А, В або С. Відповідно, траса 5а – проста, траса 5с – вже складніше і так далі, а

найскладніша траса на сьогодні – це 9b+ (іноді до категорії для більшої точності додають).

Спортивне скелелазіння сьогодні включає в себе наступні напрямки:

- лазіння на швидкість – олімпійський вид спорту з 2010 року;
- лазіння на труднощі – коли спортсмен лізе з нижньою страховкою і самостійно прокладає мотузку в заздалегідь підготовлені точки страховки;
- болдерінг – проходження коротких і невисоких, але складних і хитромудрих трас, зазвичай не вимагає мотузкової страховки; болдерінг (від англійського слова boulder, що означає «великий камінь») – зародився як лазіння по великих каменях, а не по скелях, причому лізти можна не тільки вгору, але в усі напрямки, аби траса була цікава.

Крім цього, до скелелазіння в цілому можна віднести такі досить екстремальні види, як:

- trad (від слова traditional) – вид лазіння, найбільш близький до альпінізму, де скелелаз сам повинен організовувати собі точки страховки по ходу підйому;
- free climbing – лазіння без страховки;
- deep water soloing – лазіння без страховки над водою – у разі зриву скелелаз просто падає в воду.

Хайкінг (hiking) – це короткий похід високогір'ям по маркованих і добре підготовлених стежках без нічого. У разі хайкінгу ночівля передбачається в кемпінгу (наметі чи будинку), тому турист бере в рюкзак із собою лише денний запас їжі та води. Іноді походи носять характер подорожі вихідного дня, коли на початку дня людина прибуває в початкову точку маршруту, а наприкінці – залишає фінішну точку (фініш часто співпадає зі стартом).

Хайкінг отримав широке поширення на Заході, у зв'язку з обмеженнями вільних відвідувань гірничо-лісистих зон (практично всі ліси відносяться до заповідників, або закриті для вільного відвідування). А також завдяки можливості не віддалятися на тривалий термін від цивілізації.

Трекінг (trekking) – це тривала пішохідна подорож гірською місцевістю з ночівлею у визначених місцях.

Трекінг передбачає наявність провізії для тривалої подорожі в рюкзаку туриста, а також харчування в кемпінгах або туристичних притулках, облаштованих уздовж маршруту.

Трекінг успішний в Непалі, де майже всі маршрути обладнані туристичними притулками (лоджами). Часто під час трекінгу з собою навіть не потрібно носити намет, ночувати можна в туристичних притулках, дерев'яних будиночках або в наметах в кемпінгах (які стоять там стаціонарно). Це значно полегшує подорож і дозволяє невідповідним туристам підніматися вище 4000 метрів, що було б набагато складніше при наявності важкого рюкзака за спиною.

Слід зазначити, що хайкінг та трекінг носять організований характер, і відхилятися від маршруту часто заборонено (це може бути небезпечним для життя, особливо в Гімалаях).

Водночас, заборони на сходження за маршрутом пов'язані і з турботою про природу, щоб мінімізувати збитки від походів для флори та фауни регіону.

Бекпекінг (backpacking) – найближчий вид туризму, що передбачає вільне пересування без жорсткої прив'язки до маршруту. У цьому випадку необхідне спорядження його доведеться брати з собою, але ночувати можна не тільки в кемпінгах.

Через обмеження відвідування гірських і лісистих місцевостей цей вид туризму на Заході дещо трансформувався і часто називають безкоштовна мандрівка з рюкзаком на спині без прив'язки до організованих турів в турфірм. Бекпекери можуть ночувати не тільки на природі, а й у готелях, а також пересуватися різними видами транспорту.

Бекпекінг може асоціюватися з вільними подорожами.

Дуже часто терміни трекінг, хайкінг та бекпекінг використовуються лише виробниками туристичного спорядження, у той час як туристичні

походи (наприклад, походи до Карпат) можуть включати елементи кожного з цих трьох видів туризму.

Екологічний туризм. Екологічний туризм користується попитом у любителів природи і людей, що займаються науковою діяльністю. У походах ведеться дослідницька робота з пошуку мінералів, гірських порід, корисних копалин, вивчення і опису видів тварин, комах і невідомої рослинності. Такі експедиції дозволяють не тільки добре відпочити, а й дізнатися багато нового і цікавого [17].

Екологічний туризм, екотуризм – буквальный переклад англійських «ecological tourism» і «ecotourism».

Термін «екологічний» по відношенню до туризму означає його орієнтацію на екологічні ресурси, «екологічний» – екологічно безпечний туризм.

У зарубіжній літературі зустрічаються терміни «зелений туризм», «природний туризм», «м'який туризм». Якщо однією з головних цілей туризму є максимізація прибутку, то у «м'якого» туризму мета – не тільки успішний бізнес, а й турбота про культурне благополуччя туристичних регіонів, щадне використання і відтворення їх ресурсів, мінімізація шкоди навколишньому середовищу.

Різноманіттю термінів відповідає широта змісту і множинність конкретних форм діяльності екологічного туризму. Інший вид туризму є протилежністю традиційному туризму.

Різниця екологічного туризму – в першу чергу полягає в пріоритеті туристів, які бажають спілкуватися з природою, пізнавати її об'єкти та явища та активно відпочивати на природі. На другий план відступають традиційні розваги і повсякденний комфорт. Зростання екотуризму ґрунтується на прагненні зменшити екологічні зміни.

Екотуризм і екоосвіта нерозривно пов'язані. Туристи знають про природу, тому дбають про неї. Значний внесок екотуризму в розвиток екологічної культури.

Основною метою екотуризму є – використання екологічних ресурсів, у тому числі інформаційних.

Екологічні ресурси – це відзнака природного балансу компонентів навколишнього середовища (тварин, рослин, ґрунту, клімату, рельєфу, тощо.).

Основною вартістю природних ресурсів є природа. Вона приваблює туристів із міст, де постійно люди відчують забруднене повітря, води, шуму, соціальних конфліктів.

Використання екологічних ресурсів, відпочиваючі мають оздоровчий і пізнавальний вплив на туристів.

Ще однією характеристикою екологічного туризму – є його стійкість. По-перше, стійкість означає збереження цілісності екологічних ресурсів, і по-друге, традиційного життя екотуристів. Це положення включає промислову діяльність (наприклад, рибальство, риболовля, збирання грибів і ягід), оскільки усунення багатьох природних факторів призводить, до дисбалансу і конфліктує з цілями екологічно чистих екотуристів, а з іншого боку – створення інфраструктури, спрямовано не на задоволення потреб комфортного відпочинку, а на захист природного середовища.

Водночас, рекреаційна активність інфраструктури екологічно є додатковою. Це означає, що екологічні маршрути створені у тому, щоб контролювати пересуванням туристів, та були для зручної прогулянки; каміни та вогнище потрібні туристам насамперед для того, щоб відпочиваючі не палили вогонь і не вирубували дерева, а в другу чергу – для зручності розваг і т. п.

Водночас екотуризм має сприяти відновленню і збереженню традиційного способу життя місцевих жителів, їхньої культури та етнічних особливостей.

Види екологічного туризму:

– Біотуризм – туризм, об'єктом якого є будь-які прояви живої природи, чи то окремі види, чи біогеоценози.

– Природний туризм – туризм, об’єктом якого є будь-яка природа, як жива, так і нежива (наприклад, печери, гори, водойми). Природний туризм включає в себе біотуризм як один з тематичних напрямків.

Об’єктом екотуризму можуть бути природні так і культурні цінності, природні та природно-антропогенні ландшафти, в яких традиційна культура є казковою з природним середовищем.

Систематизація екотуризму за видами транспорту: водний туризм (байдарки, каяк, каное, вітрильний спорт тощо), пішохідний, лижний, кінний, велосипедний, автомобільний, авіаційний.

Все більше розповсюдження приймає агротуризм або агроекотуризм. Це сільській туризм, коли туристи проводять свій вільний час або відпустку в сільській місцевості на фермі чи хуторі.

Більшість туристів сподіваються подорожувати з певною кількістю знань і відпочивати на природі.

Залежно від призначення екотуризм можна поділити на науковий, освітній та рекреаційний.

Невелика частина туристів займається суто науковим екотуризмом. Цей тип є джерелом інформації про далекі та малоосвоєні території, що важливо як для науки, так і для вмілого планування розвитку самого екотуризму.

Майже кожен еко-тур має пізнавальну мету. Об’єкти дослідницького та наукового екотуризму, є одними з найцікавіших для спостережень з точки зору біологічних видів.

Екотуристів часто привертають особливі пам’ятки неживої природи, геоморфологічні, гідрологічні та інші об’єкти (гори, каньйони, печери, озера, річки).

Окрім пізнавального, в екотуризмі є рекреаційний елемент, який включає спортивний туризм, альпінізм, лижний спорт, верхову їзду, водні та піші прогулянки та інші види активного та малоактивного відпочинку.

Об'єктом екотуризму можуть стати екзотичні рослинні спільноти, наприклад тропічні ліси, весняна пустеля, літня тундра. Але туристів часто притягують своєрідні краєвиди в цілому.

До об'єктів пізнавального екотуризму належать культурні, історичні або етнографічні елементи, тісно пов'язані невіддільні з природним середовищем.

Найпопулярнішими екологічними видами діяльності, є піші прогулянки, спостереження за птахами, зйомка та фотозйомка, екоподорожі, проживання в наметах, відвідування гір і альпінізм, ботанічні тури, археологічний та палеонтологічний туризм і т. д. Тому, екотуризм є одним із найбільш швидкозростаючих напрямків туризму, який не завжди розуміють однаково в різних країнах, і охоплюють області далекі від екологічного напрямку туризму.

1.3. Особливості гірськолижного туризму

Гірськолижний туризм є особливим видом гірського туризму, тому що є комбінованим видом туризму і включає основи таких видів: лікувально-оздоровчий туризм, рекреаційний туризм, аматорський спортивний туризм та екологічний туризм.

Гірськолижний туризм – чітко виявлений сезонний вид туризму. Цей вид туризму має ряд властивостей, які відрізняють його від інших, більше простих видів.

Найперше, потрібно відрізнити властивість розміщення в гірськолижному туризмі. Розташування надається в спеціальних готелях, таких як гірські шале, архітектурно вписаний в навколишній пейзаж.

Поруч з готелями повинні обов'язково бути гірськолижні підйомники. Підйомники поділяються на кілька типів. Готелі розташовані неподалік від схилів. За складністю схили поділяються на сині, зелені, чорні та червоні.

В гірськолижному туризмі величезну роль у вартісному плані відіграє комплекс додаткових послуг: оренда спорядження, послуги інструктора, ski pass.

Незвичайне значення для гірськолижного туризму є також медичне страхування. Як правило, страховий внесок у 2,5 рази вище, ніж для звичайних видів туризму.

Не дивлячись на те, що гірськолижний туризм відноситься до дорогих видів туризму, з кожним роком туристи, які запалюються цим видом туризму, все більше зростає.

З усіх видів активного відпочинку гірськолижний спорт максимально залежить від природних умов. Густий сніговий покрив має першорядне значення протягом 4 – 5 місяців у році.

Протилежними факторами, що характеризують комфорт і привабливість катання, є висота місцевості та рельєф, погодні умови під час гірськолижного сезону, характер рослинності, відсутність лавин і зсувів небезпеки, і звісно різноманітність і унікальність гірськолижних пейзажів. Кількість снігу залежить не тільки від висоти, але і від розташування місцевості, близькості до моря, орієнтації гірських хребтів, рослинності [15].

Для гір головного Кавказького хребта, характерна велика кількість мокрого снігу, що перешкоджає північно західним і південно західним вітрам і змушує сніг вкривати схили гострих вершин.

У високогір'ї сніг здувається з опуклих поверхонь сильними вітрами, а на висотах 3000 м утворюються сильні лавини. На вершині старого лісу лавинні сили зникають. Тому найкращі обставини для катання на Кавказі – на висоті від 2000 до 2500 м.

На Кавказі немає полярних висот і вітрів, місцями в закутках, на схилах вітрів снігові запаси снігу, дозволяють кататися і в травні. У таких умовах майже всю зиму можна їздити в райони, де тривалий час зберігаються низькі температури [44].

Ступінь акліматизації залежить від висоти – здатності організму адаптуватися до кисневої недостатності, та іншим особливих умов, характерних для гір.

До висоти 2000 м над рівнем моря у людини, якщо із здоров'ям не має проблем – це зона «індиферентності». Тут адаптаційні реакції організму непомітно.

На висотах від 2000 до 4000 м адаптаційні реакції на гіпоксії (кисневої дефіцит) є більш гострими, але резервних можливостей для адаптації середньої людини цілком достатньо. Ця область «повної компенсації». Фізичне тренування на цій висоті будуть легше переносити, якщо лижник акліматизується на менш висотах (наприклад, катаючи на лижах на висоті 1500 – 2000 м) протягом 3 – 5 днів.

Ще важче акліматизація проходить на висотах понад 4000 м. Це зона «неповної компенсації», тобто неповне відновлення функцій організму. А тому катання на лижах вимагає особливої схеми, поступових і помірних зусиль і перервів на відпочинок. Порушення цих правил може привезти до появи ознак гірської хвороби, яка часто вимагає евакуації вниз.

Мороз, вітер, сонце – фактори, які майже завжди супроводжують катання на лижах. Опиратися їм, пристосуватися, звикнути та систематично брати участь у заняттях і тренуваннях – це шлях до безпосереднього загартовування організму та покращення здоров'я. Це також одна з привабливих сторін привабливих сторін гірських лиж.

Вибираючи траси для катання, необхідно звертати увагу на небезпеку, сходження лавин яка пов'язана не тільки з сильним снігом та іншими погодними умовами, а й з крутизною схилів і характером рослинності.

Найбільша кількість сходження лавин характерна для немаркованих схилів з крутим схилом від 25 до 50°.

Дослідження кліматичних умов у різних відкритих і закритих гірськолижних зонах показали, що більш за все популярні розташовані на висоті 1500 – 1800 м над рівнем моря, що характеризуються помірно

низькими температурами (середня температура січня мінус 5 – 6°C), тривалим сонячним освітленням (1900 – 2000 годин на рік), сильний снігопад (у смузі освоєння до 3 м), розміщенням місць активних рекреаційних зон подалі від лавинонебезпечних зон [32].

Катання на лижах в основному залежить від природних умов, для різних видів активного відпочинку.

Щільний сніговий покрив особливо важливий протягом чотирьох – п'яти місяців у році.

Іншими факторами, які визначають комфорт і привабливість катання є: висота місцевості, особливості рельєфу, погодні умови гірськолижного сезону, характер рослинності, відсутність лавин небезпеки і, звичайно, різноманітність і унікальність ландшафтів.

Як і в будь-якому виді спортивного відпочинку, у гірського туризму є свої точки, в яких займатися ним – суцільне задоволення. Це місця, в яких добре розвинена туристична інфраструктура, є великий вибір маршрутів, а також можливість підібрати оптимальний з них за своїми можливостями та інтересами. Найбільш відомими центрами гірського туризму можна назвати Гімалаї, Тибет, Альпи, Кавказ, Памір, Аргентинські Анди.

Останнім часом стрімке зростання показує Швейцарія. Навіть найменші містечка, які розташовуються в Альпах, пропонують відмінний сервіс і можливості. Те ж можна сказати і про Непал, який несподівано демонструє динамічні темпи розвитку.

Стійкі потоки гірськолижників привели до формування спеціалізованих районів гірськолижного туризму.

Гірськолижні курорти світу привертають все більше і більше туристів, особливо в зимовий період. Адже краса гір і безкрайнього засніженого простору наповнює нас особливою енергією.

Перша у списку курортів, які можна відвідати з лижами і сноубордом – Австрія. Це невелике альпійське держава в центрі Європи, яке можна всього за 7 – 8 годин перетнути на потязі. Країна входить в Шенгенську зону. Саме

тут, в Ст. Антона, в 1901 р. відкрили перший європейський лижний клуб в Альпах.

Найвищі траси знаходяться у Франції та Швейцарії, однак там і ціни вище, і кількість охочих прокотитися набагато більше.

У Австрії ж чудові схили, сучасні підйомники, є хороші лижні школи для новачків і прокат добротного професійного обладнання.

Загальна довжина трас становить 22000 км, число шкіл – близько п'яти сотень, є 500 природних санних трас і понад 13 тисяч кілометрів доріжок для пішоходів [13].

Також позитивні сторони Австрії як країни гірськолижних курортів – це порівняно невелика вартість проживання, харчування і прокату спорядження.

Наступна країна гірськолижних курортів – Німеччина. Розглянемо основні курорти. Гарміш-Партенкірхен був столицею Олімпійських ігор і зараз є одним з ключових центрів зимового спорту в Німеччині.

Берхтесгаден – наступний курорт на базі невеликого німецького містечка, населення якого сягає 25 тисяч осіб, місць у готелях тут рівно стільки ж, а сезон починається на католицьке Різдво і триває до кінця березня.

У Німеччині побудований критий гірськолижний курорт з найдовшим спуском у світі (2100 м). Він відкритий 365 днів у році і являє собою культурно-дозвільний центр, розрахований не тільки на заняття спортом. Курорт пропонує широкі програми відпочинку у вільний від катання час з відвідуванням пивного саду на відкритому повітрі, а також підприємств громадського харчування, об'єктів розваг, дискотеки, розміщених під одним дахом.

Канада і Фінляндія по праву входять до еліти гірськолижних держав завдяки перемогам спортсменів і зимового клімату, який максимально сприяє розвитку гірськолижного спорту.

Найбільш відомі станції лижного катання в Канаді розташовані навколо Монреаля в провінції Квебек.

Найбільшим гірськолижним центром з висококласним устаткуванням для справжніх професіоналів і завзятих любителів гірськолижного спорту є Уїстлер, де перепад висот на трасах – понад 1,5 км.

Гарні сучасні траси знаходяться також в околицях Калгарі. Фінляндія приваблює туристів усього світу не тільки великими лижними центрами, в яких на вищому рівні обладнані траси для фрістайлу, хаф-пайп, телемарка і стріта, а й відмінним освітленням на трасах у вечірній час, красивими пейзажами і дозвіллям на будь-який смак після катання на лижах.

На кожному з великих курортів в експлуатації постійно задіяно 30 обладнаних схилів та понад 20 підйомників на весь сезон – з початку листопада по травень місяць.

Пропонуються також спеціалізовані спуски для дитячого катання, школи з професійними інструкторами, програми навчання для новачків і прокат гарантованого професійного обладнання.

Якщо ж туристів не приваблюють парки відпочинку, а лижі та сноуборд вже набридли, то вони можуть спробувати льодовий серфінг, катання на лижах вгору по схилу і їзду під вітрилом по льоду.

Найближча ж країна, здатна запропонувати свої траси любителям лижного спорту, які хочуть виїхати за межі України, – це Польща. Тут перший сплеск захоплення гірськолижним спортом стався ще в 30 рр. ХХ століття.

Сьогодні приплив інвестицій і порівняно невисокі ціни при нормальному обслуговуванні забезпечили зростання інтересу з боку тих, хто віддає перевагу сімейний відпочинок на лижах або ж хоче провести відпустку або уїк-енд в хорошій компанії, покатавшись по схилах на лижах чи сноуборді.

Гори в Польщі поділяються на кілька гірських областей. Судети, що на південному заході Польщі, відомі своїми курортами Шклярська Поремба,

Карпач, Зеленець [18].

У таблиці 1.2 надано характеристику найпопулярніші гірськолижні курорти Європи.

Таблиця 1.2 – Найпопулярніші гірськолижні курорти Європи.(розроблено та узагальнено автором)

Гірськолижний курорт	Населення	Висота зони катання	Найдовша траса	Довжина трас	Кількість підйомників
Церматт, Швейцарія	5,5 тис	1602 – 3899 м	14 км	330 км	61
Кітцбюель, Австрія	8,8 тис	800 – 2000 м	8 км	181 км	56
Куршевель, Франція	2,5 тис, зимовий період до 80 тис	1300 – 1850 м	5 км	150 км	65
Кортинад' Ампеццо, Італія	5,6 тис	1224 – 2828 м	7,3 км	120 км	26
Санк-Мориц, Швейцарія	5,4 тис	1720 – 3303 м	9 км	310 км	41
Банско, Болгарія	9,2 тис	990 – 2560 м	10 км	48 км	14
Уистлер, Канада	11, тис	675 – 2284 м	11 км	200 км	23
Андорра-лаВелла, Андорра	22,615 тис	1050 м	8,2 км	200 км	64

Розвиток інфраструктури тут в наявності, до того ж, для трас стали застосовувати системи штучного сніговідтворювання. Бескиди розташовані на кордоні з Чехією, а головним центром гірськолижного туризму тут став Щирк, що у поляків стало своєрідною альтернативою для заповненого іноземцями Закопане. І головний курорт Польщі розташований в Татрах, в гірськолижній столиці Закопане.

Хороші умови за цінами та обслуговування в Бещадах на південно-сході Польщі, на основі місцевого цента гірськолижного туризму Устжики Дольне.

Є інші країни, які також розвиваються і модернізуються гірськолижні курорти і лижні центри. Однак через деяких несприятливих зовнішніх чинників, серед іноземних відвідувачів вони не користуються великою популярністю. Їх відвідують в основному місцеві жителі.

Таким чином, гірський туризм – це форма туризму, що передбачає відвідування гірських регіонів для рекреації, відпочинку та активного відпрацювання часу. Ця форма подорожей включає в себе різноманітні види діяльності, такі як піші походи, альпінізм, гірські лижі, сплав по гірських річках та багато іншого. Гірський туризм привертає людей як з метою активного відпочинку, так і для вивчення природи, культури та історії місцевих гірських регіонів. Він відіграє важливу роль у розвитку місцевих економік, підтримці екологічного балансу та збереженні культурної спадщини.

Висновки до 1 розділу

Гірський туризм, в широкому сенсі слова, включає в себе складові різних видів активного туризму, в тому числі сплави по гірських річках лазіння в умовах гірського рельєфу, експедиційні походи з вивчення представників флори і фауни відвідуючої місцевості, дослідження складу і походження гірських порід.

Гірський туризм має більш тривалий сезон, ніж курортно-рекреаційний. Одним з головних факторів хорошого самопочуття є повітря, яким дихаємо.

Гірськолижний туризм – чітко виявлений сезонний вид туризму. Цей вид туризму має ряд властивостей, які відрізняють його від інших, більше простих видів.

Гірський туризм – вид туризму, що полягає в пересуванні групи людей за допомогою м'язової сили по певному маршруту, прокладеному в гірській місцевості в умовах вис. Із загальної класифікації туризму можна виділити тільки ті види, які можуть бути застосовані в гірських територіях: гірський екологічний; гірський автотуризм; гірничо-річковий (рафтинг); гірничо-спелеологічний; гірсько-пішохідний (хайкінг і трекінг); гірничо-спортивний; гірськолижний (фрірайд, хеліскі, сноубординг); гірничо-пізнавальний.

Слід сказати, що гірський туризм є однією з найрозвиненіших видів спортивного туризму у світі та приваблива альтернатива зимової відпустки. До якого входять не тільки активний відпочинок у вигляді купання в гірських річках, катання на гірських лижах або скелелазіння, але і стандартний, не менш цікавий напрямок так званого екологічного туризму, який полягає у вивченні місцевої природи, фауни та флори під час подорожі.

Гірський туризм – це форма туризму, що передбачає відвідування гірських регіонів для рекреації, відпочинку та активного відпрацювання часу. Ця форма подорожей включає в себе різноманітні види діяльності, такі як піші походи, альпінізм, гірські лижі, сплав по гірських річках та багато іншого. Гірський туризм привертає людей як з метою активного відпочинку, так і для вивчення природи, культури та історії місцевих гірських регіонів. Він відіграє важливу роль у розвитку місцевих економік, підтримці екологічного балансу та збереженні культурної спадщини.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ У СВІТІ

2.1. Аналіз основних показників розвитку гірського туризму в світі

Станом на 2017 рік у горах проживало близько 1,1 мільярда людей, що становило близько 15% світового населення та близько половини світового біорізноманіття [50].

Гори також належать до найбільш крихких екосистем, яким загрожує зміна клімату та надмірна експлуатація [50], у той час як гірські громади стикаються зі значними проблемами щодо отримання доходу та можливостей для розвитку.

Гірські громади особливо вразливі до продовольчої безпеки та страждають від бідності, маргіналізації та нерівної гендерної динаміки [42].

Організація Об'єднаних Націй (ООН) оголосила 2022 рік Міжнародним роком сталого розвитку гір. Резолюція «Міжнародний рік сталого розвитку гір, 2022» [49] запрошує держави-члени, організації системи ООН та інші міжнародні організації та зацікавлені сторони, включаючи громадянське суспільство, приватний сектор і наукові кола, відзначати Міжнародний рік для підвищення обізнаності про важливість сталого розвитку гір. а також збереження та сталого використання гірських екосистем.

В Аспенській декларації 2022 року [41] Гірське партнерство підкреслило необхідність співпраці між гірськими країнами з широкого кола питань, включаючи економіку, соціальний розвиток, навколишнє середовище, культуру, науку та освіту, а також досягнення Цілей сталого розвитку.

Економіка гірських країн здебільшого залежить від сільського господарства, лісівництва та туризму.

Гірський туризм обумовлений людським бажанням досліджувати природу та відчувати природу в унікальних місцях.

Порівняно з іншими напрямками, природні пам'ятки та привабливий клімат у горах забезпечують ідеальні умови для туризму протягом усього року, що робить цей сектор важливою можливістю для сталого розвитку в гірських регіонах.

При правильному управлінні сталий гірський туризм може створювати важливі можливості для існування, сприяючи соціально-економічному розвитку та соціальній інтеграції, а також збереженню ландшафту та біорізноманіття.

Це може допомогти зберегти природну, культурну та духовну спадщину гір, популяризувати місцеві ремесла, продукти харчування та рецепти, а також відзначати традиційні практики, такі як місцеві фестивалі. Проте гірський туризм також представляє значні проблеми з точки зору адекватного планування та управління потоками відвідувачів.

До пандемії туристичний сектор був одним із найважливіших економічних секторів у світі: у 2019 році прямий ВВП туризму становив 3,5 трильйона доларів США, або 4% світового ВВП, що становить 7% від загального експорту [56].

Коли виник COVID-19, туризм був одним із найбільш постраждалих секторів, який мав величезний вплив на економіку, бізнес, робочі місця та засоби до існування в усьому світі. Обмеження, спричинені пандемією, ще більше посилили вразливість гірських громад.

Після безпрецедентного падіння міжнародних подорожей у 2020 і 2021 роках міжнародний туризм значно відновився у 2022 році, особливо під час літнього сезону в північній півкулі. Попередні дані ЮНВТО свідчать про понад 900 мільйонів міжнародних туристських прибуттів у 2022 році, що більш ніж удвічі перевищує показники 2021 року, або 63% від рівня до пандемії [57].

Доходи від експорту туризму можуть сягнути 1,2 – 1,3 трильйона доларів США у 2022 році, тобто 60 – 70% збільшення порівняно з 2021

роком, хоча все ще на 20 – 30% нижче 1,8 трильйона доларів США, зафіксованих у 2019 році [58].

У міру відновлення сектору з'являється можливість переосмислити туризм, у тому числі гірський, та його вплив на природні ресурси та засоби до існування. Це можливість краще керувати нею та використовувати її потенціал для більш стійкого, інклюзивного та сталого майбутнього для гір та їхніх громад.

Політика та стратегії в галузі туризму, що ґрунтуються на даних і фактах, матимуть важливе значення для максимізації позитивного впливу гірського туризму на зайнятість і сталу диверсифікацію економіки, одночасно сприяючи зменшенню його негативних наслідків.

На 150 країн, визначених як гірські напрямки згідно з наявністю гір, припадає 87% міжнародних туристичних прибуттів.

Кілька країн з високою висотою (деякі з яких не мають виходу до моря) можна вважати «чисто гірськими туристичними напрямками», оскільки гори є головною рушійною силою або привабливістю для туристичного попиту (див. табл. 2.1).

Деякі приклади:

1. Непал вважається найкращим місцем у світі для трекінгу, де комерційний трекінг був започаткований на початку 1960-х років, коли полковник Джиммі Робертс організував перший комерційний похід [43]. Маючи вісім найвищих гір у світі, Непал є раєм для альпіністів.

2. Андорра це невеликий пункт призначення 468 км², з яких 92% складають гори та ліси. Природа в межах досяжності та легкий доступ є головною пропозицією, що робить це раєм для любителів природи, а «природа» є основною мотивацією подорожей для відвідувачів. За даними уряду Андорри, у 2022 році цей напрямок прийняв 8,4 мільйона іноземних відвідувачів (з них 3 мільйони відвідувачів, які ночували). Андорра пропонує 303 км лижних схилів, охоронювані природні території та біосферний заповідник в Ордіно [54].

3. Дві третини поверхні Австрії покриті Альпами. Тому більшість її сіл і міст можна розглядати як напрямки гірського туризму з різними формами продуктів і послуг гірського туризму – цілий рік.

З точки зору кількісної важливості, 53% ночівель в Австрії зареєстровано в федеральних провінціях альпійського регіону (Тіроль 33% і Зальцбург 20%, за даними 2019 року).

Таблиця 2.1 – Топ-10 найбільш високогірних країн [55]

За середньою висотою над рівнем моря		За % площі, вкритої горами	
Країна	Висотою над рівнем моря	Країна	% площі, вкритої горами
Бутан	3280 м	Бутан	98,8%
Непал	3265 м	Таджикистан	91,9%
Таджикистан	3186 м	Киргизстан	90,7%
Киргизстан	2988 м	Лесото	90,5%
Лесото	2161 м	Чорногорія	89,3%
Андорра	1996 м	Вірменія	85,9%
Афганістан	1885 м	Північна Македонія	85,5%
Чилі	1871 м	Швейцарія	83,6%
Китай	1840 м	Ліван	81,1%
Вірменія	1792 м	Непал	80,7%

Однак не завжди існує причинно-наслідковий зв'язок між туризмом і географією. Теоретична привабливість гір не обов'язково означає високий рівень розвитку гірського туризму на практиці.

Десятка найбільш високогірних країн за середньою висотою над рівнем

моря прийняли 190 мільйонів міжнародних туристів у 2019 році, або 8% міжнародних туристичних прибуттів у всьому світі.

Десятка найбільш гірських країн за відсотком площі, покритої горами прийняли 31 мільйон міжнародних туристів у 2019 році, що становить менше 1% від усіх туристів.

Фактично, деякі гірські країни все ще знаходяться в процесі розвитку і наразі більш привабливі для досвідчених альпіністів, ніж для іноземних відвідувачів загалом.

Тому, щоб збільшити розвиток гірського туризму, країни повинні докласти зусиль, щоб забезпечити доступність гірських регіонів для ширшої аудиторії та розвивати туристичну діяльність, яка не потребує спеціальних навичок («стандартні» види діяльності, як детально описано в таблиці 2.2), тоді як – на водночас – створення стійких туристичних продуктів із залученням місцевих громад.

Брендинг і маркетинг також очікують вправ у країнах з важливим потенціалом для розвитку гірського туризму, але де гори не є добре відомими на міжнародному рівні або де прибережні та низинні активи є більш усталеними.

Дані Збірника туристичної статистики ЮНВТО [60], який включає дані для 201 країни та території, показують, що серед понад 170 країн, які повідомляють дані про міжнародні туристичні прибуття (в'їзний туризм), 143 надають дані про «мету візиту» (понад 70% покриття). У 2019 році частка «відпочинку» як мети візиту становила 55% усіх міжнародних туристичних прибуттів.

Дані щодо внутрішнього туризму по країні обмежені порівняно з в'їзним туризмом: менше ніж 80 країн [59] надають дані про внутрішні поїздки, гостей або ночі, і лише 58 надають дані з розподілом за метою візиту.

Крім того, дані про внутрішні поїздки часто не розрізняють відвідувачів, які відвідують «ночівлю» та «того ж дня».

Таблиця 2.2 – Види діяльності, пов’язані з гірським туризмом [29]

Стандартні дії (м’які)	Екстремальні види діяльності (важко)
Агротуризм/сільський туризм	Альпінізм
Кемпінг	Каное
Відкриття культурної спадщини	Каньйонінг
Велоспорт	Спелеологія
Риболовля/полювання	Скелелазіння
гастрономія	Стрибки
Верхова їзда	катання на гірських велосипедах
Екскурсії/огляд визначних пам’яток	Політ на парашлані
Піші/піші прогулянки	Трейл біг
Спостереження за дикою природою/спостереження за птахами	Трекінг
Зимові види спорту (наприклад, лижі)	Зимові види спорту (наприклад, лижний альпінізм)

Гірські напрямки пропонують багато видів діяльності, і їх класифікація на «стандартні» або «екстремальні» забезпечує основу для оцінки розмірів ринку та вимірювання рівня участі за допомогою доступних ринкових досліджень.

Опитування серед членів UNWTO вказує на те, що «стандартні» види дозвілля переважають у горах.

Відповідно до результатів (див. рис. 2.2), «пішохідні та піші прогулянки», а потім «природний туризм» і «сільський туризм» є основними видами діяльності в горах. «Зимові види спорту» також актуальні, але порівняно меншою мірою, оскільки не всі гірські напрямки підходять для зимових видів спорту.

Деякі респонденти також згадали види діяльності, пов’язані з

«культурною спадщиною», «духовним туризмом» і «пригодницьким туризмом», а також «спостереження за птахами».

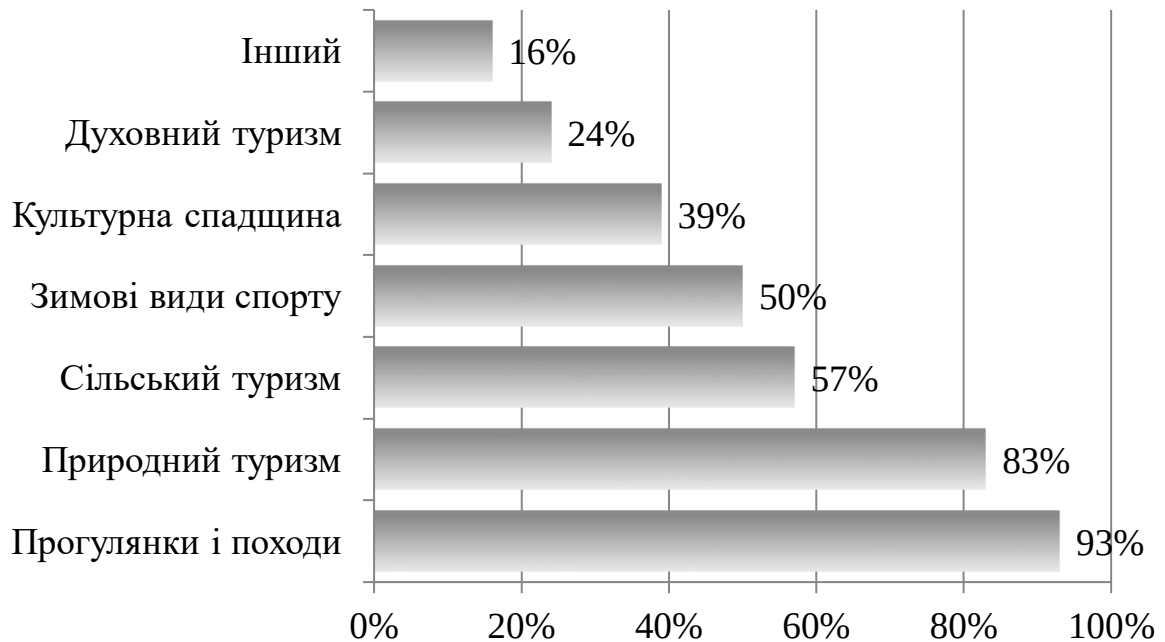

Рис. 2.1 – Переважна діяльність, пов’язана з гірським туризмом – результати опитування, 2022 р

Декілька НТА, дослідницьких центрів туризму, спортивних асоціацій та природоохоронних організацій регулярно проводять спеціальні дослідження, спрямовані на виявлення тенденцій попиту та встановлення розміру ринку, який може допомогти оцінити міжнародний та внутрішній гірський туризм.

Статистичні дані, безпосередньо пов’язані з цією діяльністю та надані деякими країнами, які завершили опитування, допомогли додатково оцінити діапазон часток для етапу кількісного визначення. Наприклад:

1. В Бразилії [40] 18,6% міжнародних туристів мотивовані природою, екотуризмом і пригодами для своїх поїздок на відпочинок. За результатами опитування, гірський туризм становить від 10% до 20%.

2. У Перу PROMPERÚ повідомила, що у 2019 році 78% усіх міжнародних туристів під час своєї подорожі здійснили похід або трекінг [32]. Гірський туризм становить понад 60% за результатами опитування.

3. Регулярне опитування «Т-Моп» [35] серед гостей Австрії показує, що у 2019 році «походи/скелелазіння» влітку та «зимові види спорту» взимку були найсильнішими мотивами подорожей, досягаючи 43% і 61% відповідно. Влітку 2019 року 42% гостей назвали «гори» основним мотивом для поїздки у відпустку, потім «ландшафт/природа» (30%), пропозиція туристичних стежок (29%) та озера/річки (24%). Згідно з опитуванням, гірський туризм становить понад 60%.

В Іспанії дані Turespaña (на основі дослідження витрат на туризм EGATUR та мікроданих Іспанського статистичного управління – INE) показують, що 3,4 мільйона міжнародних туристів (4,1% від загальної кількості) у 2019 році були мотивовані зимовими видами спорту, трекінгом і пішим туризмом. Гірський туризм становить щонайменше 5% відповідно до відповідей опитування.

Розвиток гірського туризму в світі відзначається постійним зростанням популярності та значущим впливом на різні сфери. Збільшення обсягів туристичного потоку свідчить про зростаючий інтерес до гірських регіонів як для активного відпочинку, так і для пізнавальних подорожей. Розвиток інфраструктури, такий як готелі, курорти, маршрути та транспорт, підвищує комфорт та доступність для туристів.

Гірський туризм виявляє значний економічний вплив, сприяючи створенню нових робочих місць та розвитку місцевих економік. Важливою є також екологічна стійкість туризму, забезпечення балансу між розвитком та збереженням природних ресурсів гірських регіонів.

Розвиток нових форм та технологій у гірському туризмі, розподіл туристичного навантаження протягом року та участь у збереженні культурної спадщини – усі ці аспекти допомагають зростанню та покращенню галузі.

Гірський туризм продовжує впливати на соціокультурний розвиток місцевих громад, збагачуючи їх культурну спадщину та сприяючи збереженню традицій. Загалом, розвиток гірського туризму в світі відображається у збільшенні його значення як для економіки, так і для збереження природних та культурних цінностей.

2.2. Дослідження гірськолижних курортів світу

Гірськолижні курорти відіграють важливу роль у розвитку гірського туризму та приваблюють туристів з усього світу з різноманітними потребами та вподобаннями:

1. Економічний стимул: гірськолижні курорти створюють значні економічні можливості для місцевих громад. Вони створюють робочі місця, сприяють розвитку малого та середнього бізнесу, а також забезпечують додатковий дохід через туристичний сектор.

2. Розвиток інфраструктури: для задоволення потреб туристів гірськолижні курорти розвивають інфраструктуру, таку як лижні траси, канатні дороги, готелі, ресторани та розважальні заклади, що сприяє залученню нових туристів та поліпшенню якості відпочинку.

3. Привабливість для широкого кола туристів: гірськолижні курорти пропонують різноманітність трас для всіх рівнів навичок, що робить їх привабливими для як початківців, так і досвідчених лижників.

4. Збереження природного середовища: незважаючи на інтенсивність експлуатації, гірськолижні курорти сприяють збереженню природного середовища через використання екологічно чистих технологій та програми збереження природи.

5. Сприяння розвитку спортивної культури: гірськолижні курорти відіграють важливу роль у сприянні розвитку спортивної культури та спортивних досягнень.

6. Притягнення нових форм туризму: гірськолижні курорти часто розвиваються як універсальні туристичні центри, привертаючи не лише лижників, а й любителів активного відпочинку в інших сезонах.

Гірськолижні курорти стають ключовим елементом гірського туризму, пропонуючи не лише спортивні можливості, але й розваги, релаксацію та відкриття природи у вигляді гірського пейзажу. Гори пропонують не лише можливості для прогулянок і походів, природного та сільського туризму, а й для зимових видів спорту та таких закладів, як гірськолижні курорти.

Гірськолижні курорти, як правило, розташовані за межами охоронюваних територій.

Таким чином, дані про національні парки не збігаються або є мінімальним. Гірськолижні курорти є або державними, або управляються приватними особами на умовах концесії, і вони базують свою економічну діяльність на лижних абонементів, які є ключовим показником для ділових і статистичних цілей.

У всьому світі налічується понад 5700 гірськолижних курортів у гірських масивах з холодним кліматом. Міжнародний звіт про зимовий і гірський туризм [53] аналізує лижну індустрію та охоплює 60 країн на п'яти континентах.

Відповідно до глобальних оцінок звіту, гірськолижні курорти щорічно відвідують від 350 до 380 мільйонів відвідувачів (також називають лижником-дні), які генерують близько 135 мільйонів лижників (див. табл. 2.3).

Таким чином, середня кількість лижних днів на лижника за сезон становить близько трьох.

Міжнародні потоки лижників переважно зосереджені в Європі, але з глобальної точки зору частка лижників серед усіх міжнародних відвідувачів обмежена приблизно 10% [30].

Відвідування лижників (або лижником-дні): одна особа, яка відвідує лижну зону протягом усього дня чи ночі або будь-якої частини з метою катання на лижах, сноубордах або іншого спуску.

Відвідування лижників включає цілий день, півдня, нічний, безкоштовний, дорослий, дитячий, сезонний абонемент та будь-який інший тип квитка, який дає лижнику/сноубордисту можливість користуватися інфраструктурою місцевості.

Таблиця 2.3 – Обсяг лижників і розподіл лижників-день серед вітчизняних та іноземних лижників

Регіон світу	Лижники (млн)	Лижнико-дні (млн)	Розподіл лижнико-днів	
			внутрішній (%)	міжнародний (%)
Африка	0,31	0,14	93	7
Америки	34	75	92	8
Азія та Тихоокеанський	30	56	92	8
Європа	74	235	65	35
Середній Схід	0,13	0,3	95	5
Світ	135	370	90	10

Лижник, який цілий тиждень катається на курорті, припадає на відвідувань лижників (наприклад).

Катання на лижах – це сезонна діяльність, яка триває від трьох до п'яти місяців на рік, хоча багато гірськолижних напрямків прагнуть урізноманітнити та розвинути цілорічну пропозицію, щоб залучити нові сегменти туризму.

На даний момент найбільш важливі напрямки для катання на лижах знаходяться в Європі (235 мільйонів лижнико-днів) і в Америці (75 мільйонів лижнико-днів), показуючи стабільні показники за останні роки, і багато з них мають давні традиції катання.

Інші визнані гірськолижні напрямки, такі як Японія та Республіка Корея, можна знайти в Азії та Тихоокеанському регіоні, тоді як нові напрямки в Центральній Азії та Китаї повільно розширюють свою пропозицію, створюючи культуру катання з нуля. Однак слід зазначити, що кількість лижничо-днів в Азії та Тихоокеанському регіоні все ще порівняно невелика (див. рис. 2.1).

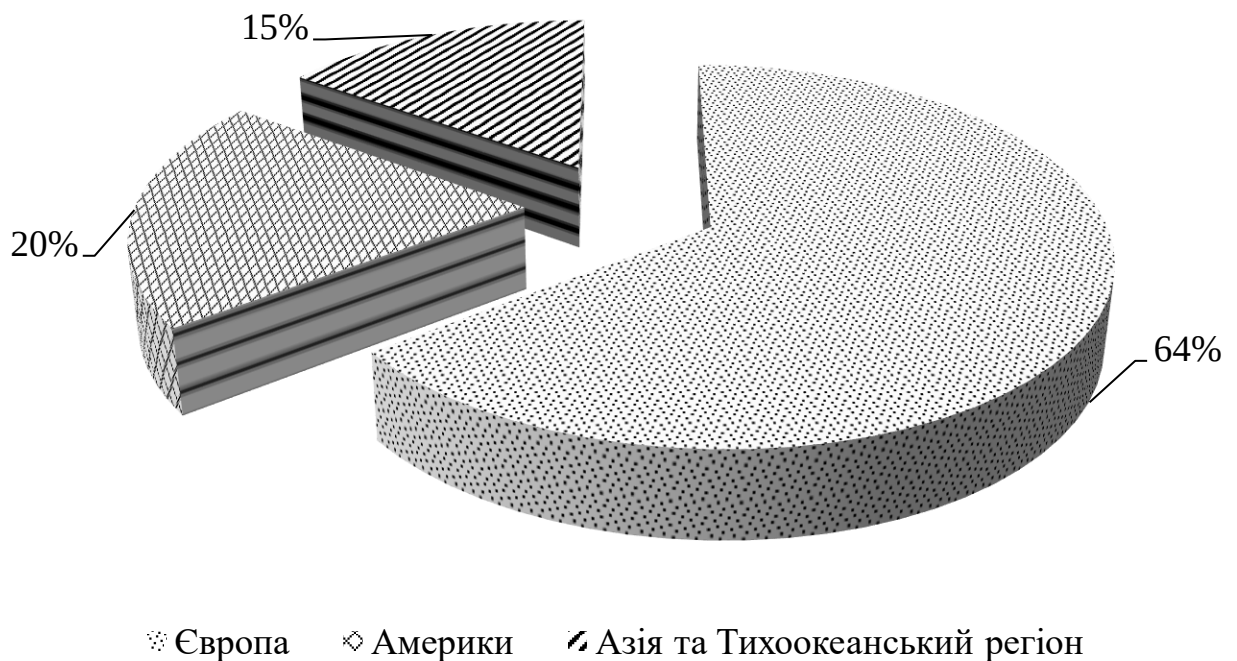

Рис. 2.2 – Розподіл лижничо-днів за регіонами

Гірськолижна індустрія є головним економічним гравцем у гірських напрямках, особливо в добре відомих напрямках у Північній Америці та Європі.

Гірськолижні курорти є унікальними напрямками з сезонною, орієнтованою на туризм економікою, що дозволяє відносно легко виміряти вплив сектора.

Додаткова підприємницька діяльність, яка генерується навколо гірськолижних курортів, така як готелі, магазини та інші послуги, є

важливим джерелом доходу та створення робочих місць. Деякі приклади на національному рівні включають:

1. Відповідно до інформації, наданої Федеральним міністерством праці та економіки Республіки Австрія, Австрія налічує 695 гірських вершин висотою понад 3000 м, 6 національних парків, 48 природних парків, близько 600 гірських хатин і 64000 км пішохідних стежок. Згідно з Федеральною палатою економіки Австрії, річна додана вартість, створена користувачами інфраструктури канатної дороги, оцінюється приблизно в 5,9 мільярда євро. Взимку 2019 – 2020 рр. було близько 47,8 мільйонів лижничо-днів. Приблизно 126000 робочих місць прямо чи опосередковано пов'язані з індустрією канатних доріг в Австрії.

2. Андорра налічує 303 км гірськолижних схилів, що генерують близько 2,5 мільйонів лижничо-днів на рік. Економічний вплив гірськолижного спорту в країні становить близько 420 мільйонів євро, що становить 17% ВВП країни [44].

Гірськолижні курорти є ключовим елементом розвитку та привабливості гірського туризму, маючи величезний вплив на економіку, соціокультурний розвиток та збереження природи. Важливість цих курортів виявляється у кількох аспектах.

По-перше, економічний внесок гірськолижних курортів вражає. Вони створюють велику кількість робочих місць та забезпечують додатковий дохід для місцевих громад через туристичний сектор. Інвестиції у розвиток інфраструктури, якість обслуговування та послуг роблять курорти привабливими для туристів, забезпечуючи стійкий економічний розвиток регіонів.

По-друге, гірськолижні курорти сприяють розвитку спортивної культури та спортивних досягнень. Їхня доступність для різних категорій лижників, від початківців до професіоналів, стимулює інтерес до зимових видів спорту та сприяє розвитку спортивних навичок у відвідувачів.

По-третє, гірськолижні курорти сприяють збереженню природного середовища. Попри високий рівень відвідування, вони активно працюють над впровадженням екологічно чистих технологій, зберіганням природних ландшафтів та організацією програм збереження біорізноманіття.

Крім того, гірськолижні курорти стають центрами соціокультурної взаємодії та обміну досвідом. Тут туристи вивчають культурну спадщину, здійснюють обмін знаннями та ідеями, що сприяє розширенню світогляду та взаєморозумінню між різними культурами.

Усе це підкреслює важливість гірськолижних курортів у розвитку гірського туризму. Вони не лише створюють економічні можливості та приваблюють туристів, а й є місцем спілкування, спортивного розвитку та збереження природи.

2.3. Економічний вплив гірського туризму на міжнародний туризм

Пам'ятаючи про тісний зв'язок між туризмом і горами – його можливості та виклики – ЮНВТО та Гірське партнерство вже давно співпрацюють, щоб сприяти внеску туристичного сектору в Порядок денний до 2030 року та 17 ЦСР. Ця співпраця була зміцнена Меморандумом про взаєморозуміння 2020 року між ЮНВТО та ФАО та декількома спільними заходами після цього.

Щоб відзначити Міжнародний день гір у 2021 році, присвячений сталому гірському туризму, ЮНВТО та ФАО опублікували звіт «Гірський туризм – до більш сталого шляху» [45].

За результатами звіту Гірське партнерство та ЮНВТО рекомендували такі дії:

1. Сприяти кліматично чутливому туризму в горах із низьким рівнем впливу.

2. Моніторинг гірського туризму та його впливу для кращого управління ресурсами та виробленими відходами, враховуючи пропускну спроможність місць призначення.

3. Розширення можливостей гірських громад взяти на себе лідерство в розвитку туризму.

4. Посилення державно-приватного партнерства для впровадження інновацій та розвитку цілорічних туристичних пропозицій.

5. Інвестувати в інфраструктуру, зокрема в цифровізацію туристичних послуг, у віддалених гірських регіонах.

Додатковим висновком звіту за 2021 рік є необхідність усунути брак даних для кількісної оцінки гірського туризму на регіональному та глобальному рівнях.

У 2007 році Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) опублікувала оцінку глобального рівня гірського туризму та його економічного впливу: «Гірські райони займають друге місце після узбережжя та островів як популярні туристичні напрямки, генеруючи 15 – 20% річного світового туризму або дол. 70 – 90 мільярдів на рік» [51].

Ці широко цитовані оцінки стали орієнтиром для визначення частки гірських районів у світовому туризмі та його економічного внеску. Проте ЮНЕП не уточнює, чи відноситься глобальний туризм лише до міжнародного туризму.

Враховуючи обмежену доступність даних, визначення розташування гірських районів відносно інших форм туризму, таких як узбережжя та острови – як відображено в оцінках ЮНЕП – видається неочевидним.

Незважаючи на експоненціальне зростання міжнародного туризму в усьому світі (з 914 мільйонів прибуттів у 2007 році до майже 1,5 мільярда в 2019 році), з 2007 року не було оновлено глобальну оцінку частки туризму в горах.

Гірський туризм стає все більш актуальною мотивацією для подорожей, але кількісна оцінка його обсягу є проблемою через брак даних.

Станом на 2017 рік у горах проживало близько 1,1 мільярда людей, що становить близько 15% населення світу.

Гори також належать до найбільш крихких екосистем, яким загрожує зміна клімату та надмірна експлуатація.

За умов сталого управління туризм виявився порятунком частки гірського туризму в міжнародному туризмі для багатьох громад у гірських регіонах і може відігравати провідну роль у захисті цих крихких екосистем. Багато гірських напрямків показали особливу стійкість під час пандемії, оскільки відвідувачі шукали менш людні напрямки та події просто неба в умовах глобального карантину.

У той же час інші гірські напрямки з традиційно більшим туристичним трафіком страждали від нестачі відвідувачів, що вплинуло на їхню економіку та засоби до існування.

Оскільки сектор оговтується від безпрецедентного впливу пандемії COVID-19, з'являється можливість переосмислити гірський туризм та його вплив, краще ним керувати та використати його внесок у більш стійке, інклюзивне та стале майбутнє для гір та їх спільноти.

Враховуючи обмежені дані про внутрішній гірський туризм, здійснюваний резидентами, оцінки надаються лише для частки гірського туризму в міжнародному туризмі [18].

За оцінками, гірський туризм становить від 9% до 16% від загального числа міжнародних туристичних прибуттів, що еквівалентно діапазону від 195 до 375 мільйонів міжнародних прибуттів, виходячи з цифр 2019 року.

Діапазон показує відмінності в різних регіонах і країнах.

У країнах, де гірський туризм є основною мотивацією відвідування та де спостерігається більша концентрація туризму та спеціалізована пропозиція продуктів, частка також вища в загальному обсязі міжнародного туризму. В інших напрямках з великими гірськими хребтами частка гірського туризму порівняно з загальним обсягом в'їздів є менш важливою через більш диверсифіковану туристичну пропозицію або ранню стадію розвитку

гірського туризму, або через більшу вагу внутрішнього попиту в гірський туризм.

З метою оцінки частки гірського туризму в міжнародних туристичних прибутках на глобальному та регіональному рівнях було проведено дослідження, спільно розроблене Продовольчою та сільськогосподарською організацією Об'єднаних Націй (ФАО), Секретаріатом гірського партнерства та Всесвітньою туристичною організацією (ЮНВТО).

У дослідженні було використано поетапний методологічний підхід, включаючи ідентифікацію гірських напрямків та збір наявних даних про гірський туризм.

На основі класифікації Всесвітнього центру моніторингу охорони навколишнього середовища (UNEP-WCMC), 2150 країн, які мають відповідні вершини та гірські хребти (з висотою понад 1000 м), були відібрані як фокус дослідження.

У період з липня по грудень 2022 року було проведено онлайн-опитування серед національних туристичних адміністрацій (NTA) 160 країн-членів UNWTO [57]. Загалом 46 країн відповіли на онлайн-опитування, 42 з яких є частиною 150 країн, визначених як відповідні для цілей цього дослідження.

Опитування надало знання з перших рук та доступні дані про гірський туризм, а також його оцінку обсягу респондентами. Це також сприяло збиранню додаткових доказів і звітів.

Дані, надані респондентами щодо передбачуваної частки гірського туризму в їхній загальній кількості міжнародних туристів, використовувалися як довідкові під час оцінки країн із подібними характеристиками (наприклад, загальні ринки джерел, спільне використання відповідного гірського масиву тощо).

Гірський туризм може бути пов'язаний з багатьма різними видами діяльності (наприклад, катання на лижах, прогулянки, піші прогулянки,

активний туризм, природний туризм, спортивний туризм, культурний туризм і туризм тощо).

Таким чином, переважні види діяльності, пов'язані з туризмом у горах, визначені в опитуванні, були використані як зони фокусування для кількісної оцінки відвідувачів. «Прогулянки», «походи», «пригодницький туризм» і «зимові види спорту» були основними видами діяльності, пов'язаними з горами, визначеними респондентами.

Опитані країни попросили вказати приблизну частку гірського туризму в загальній кількості міжнародних туристичних прибуттів (було отримано 32 відповіді з 46 країн).

Надана частка ринку була підтверджена статистичними даними, звітами та/або опитуваннями, оскільки, як правило, було неможливо отримати точні цифри, а скоріше оцінки з вторинних даних.

На основі відповідей на опитування та кабінетного дослідження можна встановити, що національні дані щодо гірського туризму не стандартизовані.

Для визначення частки ринку гірського туризму були визначені та враховані такі показники:

- кількість міжнародних туристичних прибуттів (відвідувачів з ночівлею) за країнами з розподілом за метою візиту; і будь-які відповідні дані внутрішнього туризму для кожної країни;
- кількість відвідувачів національних парків, гірськолижних курортів та інших гірських пам'яток;
- наявні дані про гірський туризм (ночівля відвідувачів, ночівля в готелях, серед іншого);
- дослідження ринку та опитування щодо мотивації подорожей і туристичних сегментів активного відпочинку.

Кабінетне дослідження було доповнено опитуванням серед держав-членів ЮНВТО.

Країнам, які відповіли на опитування (загалом 46 країн із п'яти регіонів світу, на які припадає понад 40% від загального числа міжнародних

туристів), було запропоновано надати приблизну частку гірського туризму у їх в'їзному туризмі та визначити тенденції та проблеми для розвитку гірського туризму.

З 46 країн 32 надали оцінку частки гірського туризму в міжнародному попиті.

Об'єднання частки туризму для відпочинку (55% міжнародних туристичних прибуттів у 2019 році) та включення даних опитування для 32 країн із зазначенням частки гірського туризму разом із аналізом даних [48], зібраних для вибраних 150 країн із відповідними горами для туризму процес дозволив оцінити діапазон частки ринку для гірського туризму (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Розрахункова частка гірського туризму в міжнародних туристичних прибуттях світу та регіонів

Світовий (суб)регіон	Нижній діапазон (мільйон)	Вищий діапазон (мільйон)	Нижній діапазон (частка, %)	Вищий діапазон (частка, %)
Глобальний	195	375	9	16
Африка	4	8	6	11
Північна Африка	1	2	4	8
Африка на південь від Сахари	3	6	7	13
Америки	35	70	9	17
Карибський басейн	1	2	2	4
Центральна Америка	3	5	17	28
Північна Америка	24	49	8	17
Південна Америка	7	12	18	30

Продовження таблиці 2.4

Світовий (суб)регіон	Нижній діапазон (мільйон)	Вищий діапазон (мільйон)	Нижній діапазон (частка, %)	Вищий діапазон (частка, %)
Азія і Тихий океан	45	90	8	17
Північно-Східна Азія	37	74	12	23
Океанія	1	2	7	14
Південна Азія	2	4	6	12
Південно-Східна Азія	5	10	2	5
Європа	112	205	9	17
Центральна/Східна Європа	20	40	6	13
Північна Європа	4	8	4	7
Південна/Середземно морська Європа	36	70	8	16
Західна Європа	52	87	16	26
Середній Схід	2	5	2	5

Примітка: Групування (субрегіонів) на основі класифікації ЮНВТО.

Більшість респондентів опитування підкреслили обмеженість (46%) або повну відсутність (40%) даних про гірський туризм.

Своєчасність, а також відсутність дезагрегованих і стандартизованих даних становлять серйозну проблему для адекватного вимірювання туристичних потоків у горах, включаючи деталізацію та можливість порівняння.

Крім того, багато респондентів заявили, що показники на соціально-економічний внесок гірського туризму (наприклад, доходи від туризму, середні витрати, зайнятість у туризмі) недоступні.

Відповідно до відповідей на опитування (від загальної кількості 100%) доступні дані здебільшого збираються з офіційної туристичної статистики (47%) та через кількість входів до парків або природних зон (32%).

Близько 17% респондентів збирають дані з опитувань і лише 4% з мобільних даних.

Колективні зусилля із залученням державних і приватних зацікавлених сторін у всьому ланцюжку створення вартості можуть покращити збір, стандартизацію та доставку даних для більш комплексної оцінки гірського туризму та сприяють підвищенню обізнаності про його соціально-економічне значення, щоб розробити більш цілеспрямовану політику, яка може створити робочих місць, підтримки мікро-, малих і середніх підприємств (ММСП) і залучення зелених інвестицій в інфраструктуру та цифровізацію туристичних послуг.

Крім того, такі дані, а також регулярний моніторинг попиту та впливу є важливими для забезпечення сталого планування та управління туризмом у гірських районах, визначення та контролю пропускної спроможності та сприяння адекватним заходам для управління потоками та їх відповідним впливом на природні ресурси і утворення відходів, серед іншого.

Деякі ключові тенденції та виклики, що виникають у результаті дослідження щодо розвитку гірського туризму та вирішальної ролі, яку може відігравати вимірювання, висвітлюються в наступних пунктах.

Згідно з відповідями на опитування, більшість напрямків (60%) приймали як міжнародних, так і внутрішніх туристів. Близько 30% відповідей вказали, що відвідувачі були в основному місцевими, тоді як лише 10% вказали, що вони були переважно іноземними.

Ці цифри показують, що для багатьох напрямків все ще є потенціал для залучення нових сегментів, як внутрішніх, так і міжнародних.

Близько 41% респондентів визначають своє призначення як усталене. Подібним чином 41% визначають себе як напрямки, що розвиваються. 7%

респондентів зазначають, що гірський туризм може привернути увагу в майбутньому. Решта 11% респондентів бачать мало простору для розвитку.

Це свідчить про те, що існує поєднання відомих і нових напрямків і що може бути потенціал для подальшого розвитку.

Лише половина країн, які відповіли, пропонують цілорічний досвід, тоді як 29% вказали, що зима та 19% літо є піком сезону. Це означає, що є ще великий потенціал для розробки продукції поза піковими сезонами в горах.

Більшість респондентів вказали, що переважаючими видами діяльності, пов'язаними з гірським туризмом у їхніх місцях призначення, є прогулянки та походи, а також природний туризм. Далі – сільський туризм і зимові види спорту.

Азіатсько-Тихоокеанський регіон, безумовно, був регіоном, де відвідувалося найбільше відвідувачів природних парків, тоді як Європа генерувала найбільшу кількість лижничо-днів.

Більшість респондентів опитування визначили створення можливостей для місцевих громад, отримання економічних доходів, а також створення стійких продуктів як головні цілі гірського туризму, окрім захисту природної та культурної спадщини, поширення туристичних потоків, доповнення туристична пропозиція та вирішення сезонності.

Основні виклики для ефективного розвитку та просування гірського туризму здебільшого пов'язані з належною інфраструктурою та стійкістю, за якими слідує розробка продукту, зв'язок та державно-приватна співпраця.

Виходячи з вищезазначеного, можна підкреслити, що:

– існує потреба у зміцненні державно-приватно-громадського партнерства, зокрема відносини з місцевими громадами, для створення туристичних продуктів, пов'язаних із гастрономією, природою, оздоровчим або сільським туризмом. Це дозволить цілорічному туризму в горах впоратися з сезонністю, яка є надзвичайно важливою, коли зміна клімату змінює сезонні моделі в горах. Вимірювання туристичних потоків у горах

допомогло б розробити напрямки стратегії, спрямовані на зниження сильного сезонного попиту, який характеризує цей сегмент, шляхом:

- поширення туристичних потоків відбувається шляхом зменшення тиску на найбільш відвідувані прибережні та міські напрямки, а також поширення попиту на гірський туризм цілий рік;
- розподіл економічних вигод від туризму між більшою кількістю територій для зменшення регіонального дисбалансу та розширення можливостей місцевих сільських і гірських громад шляхом створення місць для працевлаштування;
- забезпечення збереження культурної та природної спадщини для захисту сутності та автентичності напрямків.

Важливо сприяти внутрішньому туризму в горах, який виявився стійким під час пандемії. Стійкість внутрішнього туризму в гірських регіонах повинна призвести до повного відновлення з міжнародних ринків у гори в найближчі роки.

Висновки до 2 розділу

В Аспенській декларації 2022 року [41] Гірське партнерство підкреслило необхідність співпраці між гірськими країнами з широкого кола питань, включаючи економіку, соціальний розвиток, навколишнє середовище, культуру, науку та освіту, а також досягнення Цілей сталого розвитку.

Політика та стратегії в галузі туризму, що ґрунтуються на даних і фактах, матимуть важливе значення для максимізації позитивного впливу гірського туризму на зайнятість і сталу диверсифікацію економіки, одночасно сприяючи зменшенню його негативних наслідків.

На 150 країн, визначених як гірські напрямки згідно з наявністю гір, припадає 87% міжнародних туристичних прибуттів.

Розвиток гірського туризму в світі відзначається постійним зростанням популярності та значущим впливом на різні сфери. Збільшення обсягів туристичного потоку свідчить про зростаючий інтерес до гірських регіонів як для активного відпочинку, так і для пізнавальних подорожей. Розвиток інфраструктури, такий як готелі, курорти, маршрути та транспорт, підвищує комфорт та доступність для туристів.

Гірський туризм виявляє значний економічний вплив, сприяючи створенню нових робочих місць та розвитку місцевих економік. Важливою є також екологічна стійкість туризму, забезпечення балансу між розвитком та збереженням природних ресурсів гірських регіонів.

Своєчасність, а також відсутність дезагрегованих і стандартизованих даних становлять серйозну проблему для адекватного вимірювання туристичних потоків у горах, включаючи деталізацію та можливість порівняння.

Крім того, такі дані, а також регулярний моніторинг попиту та впливу є важливими для забезпечення сталого планування та управління туризмом у гірських районах, визначення та контролю пропускнуєї спроможності та сприяння адекватним заходам для управління потоками та їх відповідним впливом на природні ресурси і утворення відходів, серед іншого.

У всьому світі налічується понад 5700 гірськолижних курортів у гірських масивах з холодним кліматом. Міжнародний звіт про зимовий і гірський туризм [53] аналізує лижну індустрію та охоплює 60 країн на п'яти континентах.

Відповідно до глобальних оцінок звіту, гірськолижні курорти щорічно відвідують від 350 до 380 мільйонів відвідувачів (також називають лижниками-дні), які генерують близько 135 мільйонів лижників.

У період з липня по грудень 2022 року було проведено онлайн-опитування серед національних туристичних адміністрацій (NTA) 160 країн-членів UNWTO [57]. Загалом 46 країн відповіли на онлайн-опитування, 42 з

яких є частиною 150 країн, визначених як відповідні для цілей цього дослідження.

Відповідно до відповідей на опитування (від загальної кількості 100%) доступні дані здебільшого збираються з офіційної туристичної статистики (47%) та через кількість входів до парків або природних зон (32%).

Близько 17% респондентів збирають дані з опитувань і лише 4% з мобільних даних.

Азіатсько-Тихоокеанський регіон був регіоном, де відвідувалося найбільше відвідувачів природних парків, тоді як Європа генерувала найбільшу кількість лижничо-днів.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В СВІТІ

3.1. Проблеми використання гірських регіонів для цілей туризму в світі

В останні роки проблеми гір вийшли на перший план у політичному порядку денному багатьох національних і міжнародних установ і урядів.

Гори з їх мальовничими краєвидами, величною красою та унікальними зручностями є одним із найпопулярніших місць для туристів. Розвиток туризму у горах може бути ключовим фактором у головній турботі про загальне покращення якості життя людей через ініціативи сталого економічного розвитку та збереження навколишнього середовища. У соціально-економічному та екологічному плані туризм у гірських регіонах є змішаним благом: він може бути джерелом проблем, але він також пропонує багато можливостей.

Гірські регіони, у більшості випадків, недоступні, крихкі, маргінальні для прийняття політичних та економічних рішень і є домівкою для деяких з найбідніших людей у світі. Хоча крутизна, крихкість і маржинальність часто є обмеженнями, піддаючи гори повсюдній деградації, деякі з цих атрибутів також можуть привабити «туристів-пригод».

Розвиток туризму є очевидним засобом досягнення сталого розвитку гір, особливо там, де інші економічні ресурси, необхідні для розвитку, обмежені.

До недавнього часу дослідження туризму, пов'язані з гірськими ландшафтами, здебільшого обмежувалися фізичними, екологічними та екологічними процесами.

Туристичний погляд на політику розвитку гір, у ширшому контексті взаємодії людини та природи в гірському середовищі, зараз є важливим. Однак, незважаючи на те, що гори часто були місцями для відвідування для відпочинку та туризму, і хоча інтерес до розвитку гірського туризму посилюється в багатьох країнах, навряд чи було зроблено будь-які спроби

концептуалізувати гірський туризм, на відміну від морського або прибережного туризму.

Пропонуємо концептуальну основу для вивчення питань відпочинку та туризму в гірських регіонах. Ця структура розглядає планування та управління гірськими ландшафтами як питання, що стосуються пропозиції, попиту та управління. У цьому контексті на пропозиції рекреаційних можливостей у гірському регіоні впливають шість характеристик його ресурсів: різноманітність, маргінальність, важкий доступ, крихкість, ніша та естетика.

Попит на рекреаційну діяльність розглядається як результат спільного впливу трьох основних споживачів: місцевих рекреаторів, туристів і мігрантів, що користуються розвагами.

Управління попитом і пропозицією гірських рекреаційних можливостей може бути найкраще досягнуто за допомогою концепції зонування землекористування, яка поділяє гірські привабливі ландшафти на вузловий центр, «передову місцевість» і «віддалену місцевість». Стверджується, що ця структура є корисною для виявлення зон конфліктів і суперечок за участю трьох користувачів, а також для мінімізації вразливості гірських ресурсів до деградації.

Три основні аспекти концептуальної основи гірського туризму:

1. Основні характеристики ресурсів, які є унікальними для гір.
2. Мінливий характер використання відпочинку та туризму в горах, особливо зростання рівня відпочинку та туризму, до якого прагнуть місцеві рекреанти, туристи та мігранти. З точки зору цих користувачів, гірські регіони можна описати як зручні ландшафти.

3. Трикласова система рекреаційних і туристичних налаштувань землекористування, які мають відношення до конкретних характеристик гір.

Визначення того, що характеризує гори, нечіткі. З точки зору туризму, гора, визначена лише висотою, є недостатньою. Водозбірний або екосистемний підхід до концептуалізації гір має набагато більше сенсу,

оскільки він намагається визначити гірські території на основі вододілів або екологічних кордонів, але, звичайно, кордони можуть нічого не означати.

Розглянемо громаду, яка розташована в долині, але використовує свій гірський фон для сприяння туризму, оскільки гори забезпечують ідеальні можливості для відпочинку та інші типи зручностей, а також інші основні ресурси (наприклад, ліси та мінерали), які важливі для місцевих жителів, а також аутсайтери.

Громада може бути розташована на прилеглих рівнинах і не може бути охарактеризована як гірська спільнота, якщо суворо дотримується критерій висоти.

Водозбірний або екосистемний підхід може мати сенс, оскільки громада може залежати від ресурсів, розташованих у горах, хоча фізично знаходиться на рівнині; цей підхід передбачає, що взаємодія людини і природи не обмежена фізичними переходами, викликаними певними природними особливостями.

Джодха стверджував, що гірські райони досить відрізняються від інших фізико-географічних одиниць і що такі «специфіки», як різноманітність, маргінальність, недоступність, крихкість і ніша вплинули на рівень розвитку гір [37].

Шарма застосував ці концепції до питань розвитку туризму в гірських регіонах [46].

До цього можна додати ще одну характеристику, а саме вищу естетичну якість гірських ландшафтів.

Обговорювана головним чином у контексті гірських регіонів у країнах, що розвиваються, ця концепція особливостей гір актуальна також і для розвинутих економік, особливо з точки зору її потенційного застосування до гірського екотуризму.

Гірське різноманіття, маргінальність, недоступність, крихкість, ніша та естетика взаємопов'язані та є динамічними поняттями, оскільки ці характеристики зазнають впливу одна на одну та змінюються в часі та

просторі залежно від рівня розвитку туризму (див. табл. 3.1). Кожне з цих питань обговорюється нижче. Гірський туризм може використовувати різноманітні екологічні та культурні особливості гір.

Гірські регіони використовувалися як місця для розваг і атракціонів, орієнтованих на масових туристів, на одному кінці спектру, до театрів для вузькоспеціалізованих заходів, які обслуговують певні цільові групи, зацікавлені в діяльності, починаючи від походів на вертольоті до катання на лижах, альпінізму та інші види екстремального спорту. Ця різноманітність також викликає інновації та технологічний розвиток у гірських видах спорту та відпочинку.

Багато гірських громад мають економічні структури, тісно пов'язані з використанням ресурсів для існування та переробкою природних ресурсів.

Таблиця 3.1 – Характеристика гірських ресурсів та значення для туризму

Характеристики	Атрибути	Наслідки для туризму
Різнорманітність	Мікрорваріації фізичних і біологічних ознак. Взаємозалежність виробництва баз.	Використання специфічних порівняльних переваг. Зв'язок з місцевими виробничими системами. Маломасштабні технологічні інновації. Відродження традиційної діяльності
Ніша	Пам'ятки, характерні для місцевості. Ендемічна флора і фауна. Спеціальні ресурси / виробнича діяльність.	Спеціальний туризм. Нішевий маркетинг. Ремесла, засновані на навичках або культурних особливостях. Специфічні туристичні товари та послуги.

Продовження таблиці 3.1

Характеристики	Атрибути	Наслідки для туризму
Важкодоступність	Віддаленість. Ізоляція від ринків. Острівне господарство і культура.	Висока вартість. Діяльність, яка використовує відносну недоступність.
Маргінальність	Обмежені місцеві ресурси. Невигідні умови торгівлі.	Оптимальне/розумне використання туристичних ресурсів. Прийняття рішень на місцевому рівні. Обов'язкове реінвестування туризму в доходи. Інституційна спроможність та людські ресурси розвитку. Механізм моніторингу.
Крихкість	Ресурси вразливі до швидких деградацій.	Нішевий туризм. Зайнятість в екології збереження. Обмежене використання в біологічних гарячих точках. Міркування щодо вантажопідйомності.
Естетика	Неперевершена драматична якість. Висока якість відпочинку. Вища духовна якість. Вища якість середовища існування.	Атракціон для молодих та бадьорих. Атракціон для азартних. Атракціон для духовно виснажених. Атракціон для ексгібіціоніста. Приваблення для потенційних мігрантів.

Однак гірські громади історично залишалися без уваги в пріоритетах розвитку, оскільки вони часто розташовані в периферійних регіонах.

Збільшення залежності, нерівні умови обміну та поступова втрата автономії щодо використання ресурсів або прийняття рішень є загальними характеристиками багатьох гірських громад.

Результатом є бідність, характерна для всіх гірських народів, навіть у швейцарських Альпах. Сторонні люди часто сприймають гірські регіони як землі, де можливості заробітку є маргінальними. Крім того, багато гірських регіонів є прикордонними зонами між державами та між регіонами, та політичними одиницями всередині держави.

Таким чином, гірські регіони характеризуються економічною, політичною та культурною невизначеністю та нестабільністю [47].

За останнє десятиліття спостерігається збільшення випадків насильства та етнічних конфліктів у кількох гірських громадах по всьому світу, особливо в Центральній та Південній Азії, що робить бідніші громади там ще більш вразливими до переміщення, бідності та порушення прав людини.

Розвиток гірського туризму в цьому контексті означає, що децентралізовані процеси прийняття рішень і реінвестування доходів, отриманих від туризму, на місцевому рівні для диверсифікації економічної бази є важливими міркуваннями, коли метою є досягнення реструктуризації економіки гірських країн.

Спільні підходи до процесів планування гірського туризму, консультації на місцевому рівні з ключовими зацікавленими сторонами, місцевий внесок у моніторинг ключових екологічних (наприклад, утилізація відходів, вплив на дику природу) і соціальних показників (наприклад, доступне житло, справедливі зарплати та робочі місця, місцеві навички) та преференційний режим доходів і можливостей працевлаштування в місцевій індустрії туризму є важливими для забезпечення довгострокової стійкості проектів гірського туризму.

Важкий доступ і відносно нерозвинена інфраструктура в гірських регіонах традиційно обмежували зовнішні зв'язки гірських економік. Там, де були створені транспортні коридори, відбувся чистий відтік ресурсів з гір.

У деяких випадках наголос на високоцінних продуктах з малим об'ємом був адаптивною реакцією гірських громад. Хоча складний доступ зазвичай означає низьку кількість туристів, він також надає можливості для розвитку туристичних продуктів високої вартості. Наприклад, багато віддалених гірських місць у канадських Скелястих горах, внутрішніх хребтах і узбережжі Британської Колумбії приваблюють туристів, які готові платити значні суми грошей за свої візити.

В інших місцях діяльність у гірському туризмі, яка процвітає у відносній недоступності, наприклад трекінг, альпінізм та інші форми пригодницького туризму, може забезпечити нові форми адаптації до умов недоступності.

У гірських регіонах світу постійно розвиваються різні форми екотуризму, які використовують переваги відносної ізоляції та важкодоступності.

З іншого боку, багато гірських громад, які раніше вважалися віддаленими, тепер пов'язані з великими міськими центрами завдяки розширенню повітряної транспортної мережі.

Краще повітряне сполучення дозволило багатьом міським жителям купувати будинки в мальовничих гірських районах (наприклад, у Вейлі та Аспені), насамперед тому, що жителі таких місць тепер мають можливість і можливість зручно подорожувати до великих міст.

У деяких гірських громадах поява Інтернету значно полегшила отримання інформації, заохочуючи міграцію з метрополії в гори. Однак для переважної більшості людей у віддалених громадах важкий доступ залишається проблемою.

Крихкість є ключовим атрибутом екологічних процесів у горах і відноситься до стану стресу та реакції, тобто реакції гірського середовища на природну та людську діяльність.

Хоча ця концепція є потенційно неоднозначною, оскільки різні види діяльності мають різні умови реакції на стрес [31], загалом гірські ресурси

характеризуються низькою пропускнуою спроможністю та вразливі до прискореної деградації земель.

Гори є крихкими в основному через крутий рельєф, висоту над рівнем моря, геологію та екстремальні кліматичні умови. Збільшення темпів ерозії, часті зсуви, лавини та повені, а також втрата флори та фауни є прикладами крихкості. Мається на увазі, що конкретні види діяльності можна здійснювати лише в певному масштабі та в певних місцях.

Однак, через зростаючий тиск розвитку, питання нестабільності часто залишаються поза увагою, і це особливо вірно у розвитку інфраструктури, пов'язаної з туризмом.

Крихкість гірського середовища сама по собі може бути туристичним активом і тому потребує захисту. Наприклад, скеля, яка використовується для скелелазіння, потребує захисту, як і місця збору над лавинними жолобами, які можна відкрити для відпочинку лише в певну пору року.

Крихкість вимагає, щоб розвиток туризму мав наголошувати на збереженні та відновленні навколишнього середовища, за відсутності яких може статися незворотна шкода ресурсам [33].

У контексті туризму оцінка нестабільності включає визначення цінностей збереження середовища, де пропонується розвиток, вибір ключових показників для вимірювання змін, визначення типів туристичної діяльності, які можуть бути прийняті, вивчення показників, що відповідають різним інтенсивностям, відпочинку, та створення ефективних програм моніторингу, які можуть надійно оцінити взаємозв'язок стрес-реакція [31].

Однак реальність така, що такі види відпочинку, як піші прогулянки, катання на хелі-скі, котячих лижах і катання на снігоходах, зростають у глухих районах деяких гірських хребтів, і контроль та управління ними є радше винятком, ніж правилом.

Відпочинок у сільській місцевості є важливою проблемою, і її необхідно вирішити, якщо менеджери хочуть уникнути незворотної шкоди гірським ресурсам.

Супутнім фактором різноманітності є відносна чи абсолютна порівняльна перевага або ніша, яку надають певні місця та зони спеціалізації рекреаційної діяльності. Такі види відпочинку на природі, як парашланеризм, скелелазіння, альпінізм, трекінг, хелі-скі та хелі-хайк, прогулянки по льодовику, льодолазіння, гірські лижі та гірські велосипеди можливі лише в горах.

Індустрія туризму використовувала цю нішу, постійно винаходячи, просуваючи та ефективно продаючи нові тенденції, спортивне обладнання та види діяльності в горах. Однак слід звернути увагу на використання цієї ніші в межах пропускну здатності, яка є функцією крихкості та різноманітності гірських ресурсів.

Зосередивши розвиток на унікальних природних і культурних ресурсах гір, громади можуть успішно збільшити дохід, підвищити свою здатність пристосовуватися до змін і досягти важливих цілей на рівні громади [39].

Гірські пейзажі зазвичай вражають людей винятковою естетичною якістю. Чому це має бути так, незрозуміло.

З певних причин дослідження ландшафтних переваг не вивчали переваги гірських ландшафтів так само, як переваги водних або саванних пейзажів.

У багатьох культурах люди вважають гірські ландшафти кращими за своєю драматичною якістю та здатністю викликати відчуття нумінозного. Люди в багатьох культурах також вважають гори кращими за якістю та різноманітністю можливостей, які вони пропонують для відпочинку, частково тому, що гори, як правило, перебувають у більш природному стані, ніж рівні землі, які менш стійкі до змін людиною.

Вищезазначені характеристики гірських ресурсів мають значні наслідки для планування гірського туризму, особливо якщо взяти до уваги різноманітні потреби та діяльність різних користувачів.

Різнманітність, у свою чергу, передбачає, що управління сталим туризмом у горах має враховувати вирішення потенційних конфліктів між

потребами відпочинку цих користувачів і між потребами цих користувачів і потребами мешканців та мігрантів.

Багато популярних гірських напрямків у Північній Америці (наприклад, Вістлер, Аспен, Вейл) перетворилися на місцеві пам'ятки для відпочинку на природі, які були відкриті пізніше туристами, щоб з часом і тиском розвитку стати основними напрямками міжнародного туризму.

Місця гірського туризму швидко стали місцями сезонного проживання для багатьох туристів, а в деяких випадках вони привабили людей, які бажають назавжди оселитися в районах із значними зручностями – комфортні мігранти.

Існує п'ять потенційних видів конфлікту і співіснування між відпочинком на природі, міграцією зручностей і туризмом:

- конфлікти між місцевими жителями (які використовують гірські зручності для відпочинку) та туристами;
- конфлікти між мігрантами (тими, хто поселяється на постійне проживання) та місцевими жителями;
- конфлікти між мігрантами та туристами;
- конфлікти всередині кожної категорії рекреантів;
- конфлікти за участю всіх трьох груп любителів відпочинку.

Крім того, можуть існувати конфлікти між людьми, які займаються відпочинком у горах, і місцевими жителями, які не займаються відпочинком у горах, через відмінності у поглядах, цінностях, традиціях і віруваннях щодо місцевих гір.

Наприклад, місцеві жителі часто вважають гори «священими» місцями, які вважають за краще не підніматися на них, тоді як відвідувачі можуть сприймати їх як місця «розваг», які підлягають комерціалізації.

Нинішнє обговорення обмежується конфліктами між користувачами гірських рекреаційних ресурсів.

Ця складність створює величезні проблеми для планувальників туризму, коли вони мають справу з питаннями гірського туризму. Тоді як

сучасні дослідження туризму переважно зосереджені на конфліктах між місцевими жителями та туристами [38] або між міськими та сільськими жителями, які використовують однакові ресурси.

Інші проблеми можуть включати збільшення забруднення навколишнього середовища, збільшення витрат на відпочинок і стійкість до іноземних культур або субкультур.

3.2. Основні тенденції розвитку гірського туризму в національних парках

У багатьох країнах під час пандемії внутрішній туризм продемонстрував більшу стійкість, ніж міжнародний, головним чином через обмеження мобільності (наприклад, карантини, комендантська година, закриті кордони тощо).

Згідно з опитуванням країн-членів ЮНВТО, туризм у горах зріс у 31 з 46 країн. Наприклад, дані з Австрії, засновані на опитуванні T-Mopa, показують, що в 2019 році «походи/скелелазіння» (43%) і «зимові види спорту» (61%) були найсильнішими мотивами для відвідування влітку та взимку відповідно.

У 2021 році (за 2020 рік даних немає) «походи/скелелазіння» стали ще більш помітними: 54% усіх респондентів назвали це найважливішим мотивом літньої відпустки.

У Швейцарських Альпах, де у 2019 році кількість ночівель за кордоном і в країні була приблизно однаковою (8 мільйонів за кордоном проти 9 мільйонів у країні), кількість ночівель у країні показала стійкість протягом усієї пандемії.

Згідно з даними, наданими SECO, кількість ночівель всередині країни зросла з 9 мільйонів у 2019 році до майже 10 мільйонів у 2020 році, тоді як кількість ночей за кордоном скоротилася з 8 мільйонів у 2019 році до приблизно 3 мільйонів у 2020 році.

Гори, які вже були місцевими напрямками, були знову відкриті внутрішніми туристами після пандемії. Туризм у сільських і гірських регіонах відчував високий попит під час кризи, оскільки люди шукали активного відпочинку поблизу своїх будинків після карантину, обираючи прогулянки та походи в прилеглі гори, щоб уникнути густонаселених районів.

Таблиця 3.1 – Еволюція відвідувачів національних парків (млн осіб)

Країна	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Зміна (%) 2020/2019 рр.	2021 р.	Зміна (%) 2021/2019 рр.
Аргентина	4,0	4,3	1,6	–62	2,0	–53
Бразилія	12,4	15,3	8,4	–39	16,7	+9
Чилі	3,4	3,5	1,4	–60	1,7	–51
Китай	1,600	1,800	1,512	–16	2,08 3	+15
Коста-Ріка	2,1	2,2	1,1	–48	1,6	–27
Перу	2,4	2,7	0,7	–74	14	–48
Республіка Корея	43,8	43,2	35,3	–18	35,9	–16
Іспанія	15,2	14,4	9,3	–37	11,9	–17
Туреччина	35,3	51,8	32,8	–37	41,4	–20
Сполучені Штати Америки	318	327	237	–28	297	–9

Європейський гірський туризм пережив бум під час літніх сезонів у 2020 та 2021 роках, на відміну від критичного падіння під час відповідних зимових сезонів, на які більше вплинули обмеження, пов'язані з COVID-19.

Згідно з даними ЮНВТО, у 2020 році міжнародний туризм скоротився на 72%, тоді як відвідування національних парків і заповідних територій скоротилося приблизно на 35% на основі оцінок, зроблених на основі даних, доступних із репрезентативної групи країн, що підтверджується зростанням внутрішнього туризму.

З поступовим скасуванням обмежень на подорожі та відновленням туризму в усьому світі з'явилися деякі тенденції, пов'язані з гірським туризмом:

1. Стійкість внутрішнього туризму в гірських регіонах.
2. Піші прогулянки як все більш популярний спосіб життя та мотив подорожі за межі місцевих місць.
3. Відкриття гір вітчизняними туристами як джерела зростання попиту серед міжнародних мандрівників у відомих гірських хребтах і напрямках.

Отже, сучасні тенденції у гірському туризмі показують кілька важливих напрямків розвитку.

Ростуть екологічна свідомість та популярність еко-туризму, що сприяє збереженню природних ресурсів. Технології стають ключовим елементом у плануванні та рекламі подорожей, забезпечуючи нові можливості для туристів та операторів.

Змінюється попит та розмаїття інтересів туристів, які шукають різні види активного відпочинку в гірських регіонах. Популярність культурного та відпочинкового туризму зростає, а також позаможливі сезони стають привабливими для відвідувачів.

Важливим аспектом є також співробітництво та сталість у галузі, спрямоване на забезпечення сталого розвитку та збереження гірських регіонів для майбутніх поколінь.

Висновки до 3 розділу

Три основні аспекти концептуальної основи гірського туризму:

1. Основні характеристики ресурсів, які є унікальними для гір.
2. Мінливий характер використання відпочинку та туризму в горах, особливо зростання рівня відпочинку та туризму, до якого прагнуть місцеві рекреанти, туристи та мігранти. З точки зору цих користувачів, гірські регіони можна описати як зручні ландшафти.
3. Трикласова система рекреаційних і туристичних налаштувань землекористування, які мають відношення до конкретних характеристик гір.

Спільні підходи до процесів планування гірського туризму, консультації на місцевому рівні з ключовими зацікавленими сторонами, місцевий внесок у моніторинг ключових екологічних (наприклад, утилізація відходів, вплив на дику природу) і соціальних показників (наприклад, доступне житло, справедливі зарплати та робочі місця, місцеві навички) та преференційний режим доходів і можливостей працевлаштування в місцевій індустрії туризму є важливими для забезпечення довгострокової стійкості проектів гірського туризму.

З поступовим скасуванням обмежень на подорожі та відновленням туризму в усьому світі з'явилися деякі тенденції, пов'язані з гірським туризмом:

1. Стійкість внутрішнього туризму в гірських регіонах.
2. Піші прогулянки як все більш популярний спосіб життя та мотив подорожі за межі місцевих місць.
3. Відкриття гір вітчизняними туристами як джерела зростання попиту серед міжнародних мандрівників у відомих гірських хребтах і напрямках.

Отже, сучасні тенденції у гірському туризмі показують кілька важливих напрямків розвитку.

Ростуть екологічна свідомість та популярність еко-туризму, що сприяє збереженню природних ресурсів. Технології стають ключовим елементом у

плануванні та рекламі подорожей, забезпечуючи нові можливості для туристів та операторів.

Змінюється попит та розмаїття інтересів туристів, які шукають різні види активного відпочинку в гірських регіонах. Популярність культурного та відпочинкового туризму зростає, а також позаможливі сезони стають привабливими для відвідувачів.

Важливим аспектом є також співробітництво та сталість у галузі, спрямоване на забезпечення сталого розвитку та збереження гірських регіонів для майбутніх поколінь.

ВИСНОВКИ

Досягнуто основну мету кваліфікаційної роботи, яка полягає в дослідженні сучасного стану гірського туризму в світі та подальших перспектив його розвитку.

Розглянуто теоретичні аспекти розвитку гірського туризму.

Гірський туризм, в широкому сенсі слова, включає в себе складові різних видів активного туризму, в тому числі сплави по гірських річках лазіння в умовах гірського рельєфу, експедиційні походи з вивчення представників флори і фауни відвідуваної місцевості, дослідження складу і походження гірських порід.

Гірський туризм має більш тривалий сезон, ніж курортно-рекреаційний. Одним з головних факторів хорошого самопочуття є повітря, яким дихаємо.

Гірськолижний туризм – чітко виявлений сезонний вид туризму. Цей вид туризму має ряд властивостей, які відрізняють його від інших, більше простих видів.

Гірський туризм – вид туризму, що полягає в пересуванні групи людей за допомогою м'язової сили по певному маршруту, прокладеному в гірській місцевості в умовах вис Із загальної класифікації туризму можна виділити тільки ті види, які можуть бути застосовані в гірських територіях: гірський екологічний; гірський автотуризм; гірничо-річковий (рафтинг); гірничо-спелеологічний; гірсько-пішохідний (хайкінг і трекінг); гірничо-спортивний; гірськолижний (фрірайд, хеліскі, сноубординг); гірничо-пізнавальний.

Слід сказати, що гірський туризм є однією з найрозвиненіших видів спортивного туризму у світі та приваблива альтернатива зимової відпустки. До якого входять не тільки активний відпочинок у вигляді купання в гірських річках, катання на гірських лижах або скелелазіння, але і стандартний, не менш цікавий напрямок так званого екологічного туризму, який полягає у вивченні місцевої природи, фауни та флори під час подорожі.

Гірський туризм – це форма туризму, що передбачає відвідування гірських регіонів для рекреації, відпочинку та активного відпрацювання часу. Ця форма подорожей включає в себе різноманітні види діяльності, такі як піші походи, альпінізм, гірські лижі, сплав по гірських річках та багато іншого. Гірський туризм привертає людей як з метою активного відпочинку, так і для вивчення природи, культури та історії місцевих гірських регіонів. Він відіграє важливу роль у розвитку місцевих економік, підтримці екологічного балансу та збереженні культурної спадщини.

Досліджено сучасний стан розвитку гірського туризму в світі.

В Аспенській декларації 2022 року [41] Гірське партнерство підкреслило необхідність співпраці між гірськими країнами з широкого кола питань, включаючи економіку, соціальний розвиток, навколишнє середовище, культуру, науку та освіту, а також досягнення Цілей сталого розвитку.

Політика та стратегії в галузі туризму, що ґрунтуються на даних і фактах, матимуть важливе значення для максимізації позитивного впливу гірського туризму на зайнятість і стали диверсифікацію економіки, одночасно сприяючи зменшенню його негативних наслідків.

На 150 країн, визначених як гірські напрямки згідно з наявністю гір, припадає 87% міжнародних туристичних прибуттів.

Розвиток гірського туризму в світі відзначається постійним зростанням популярності та значущим впливом на різні сфери. Збільшення обсягів туристичного потоку свідчить про зростаючий інтерес до гірських регіонів як для активного відпочинку, так і для пізнавальних подорожей. Розвиток інфраструктури, такий як готелі, курорти, маршрути та транспорт, підвищує комфорт та доступність для туристів.

Гірський туризм виявляє значний економічний вплив, сприяючи створенню нових робочих місць та розвитку місцевих економік. Важливою є також екологічна стійкість туризму, забезпечення балансу між розвитком та збереженням природних ресурсів гірських регіонів.

Своєчасність, а також відсутність дезагрегованих і стандартизованих даних становлять серйозну проблему для адекватного вимірювання туристичних потоків у горах, включаючи деталізацію та можливість порівняння.

Крім того, такі дані, а також регулярний моніторинг попиту та впливу є важливими для забезпечення сталого планування та управління туризмом у гірських районах, визначення та контролю пропускної спроможності та сприяння адекватним заходам для управління потоками та їх відповідним впливом на природні ресурси і утворення відходів, серед іншого.

У всьому світі налічується понад 5700 гірськолижних курортів у гірських масивах з холодним кліматом. Міжнародний звіт про зимовий і гірський туризм [53] аналізує лижну індустрію та охоплює 60 країн на п'яти континентах.

Відповідно до глобальних оцінок звіту, гірськолижні курорти щорічно відвідують від 350 до 380 мільйонів відвідувачів (також називають лижничо-дні), які генерують близько 135 мільйонів лижників.

У період з липня по грудень 2022 року було проведено онлайн-опитування серед національних туристичних адміністрацій (NTA) 160 країн-членів UNWTO [57]. Загалом 46 країн відповіли на онлайн-опитування, 42 з яких є частиною 150 країн, визначених як відповідні для цілей цього дослідження.

Відповідно до відповідей на опитування (від загальної кількості 100%) доступні дані здебільшого збираються з офіційної туристичної статистики (47%) та через кількість входів до парків або природних зон (32%).

Близько 17% респондентів збирають дані з опитувань і лише 4% з мобільних даних.

Азіатсько-Тихоокеанський регіон був регіоном, де відвідувалося найбільше відвідувачів природних парків, тоді як Європа генерувала найбільшу кількість лижничо-днів.

Визначено перспективи розвитку гірського туризму в світі.

Три основні аспекти концептуальної основи гірського туризму:

1. Основні характеристики ресурсів, які є унікальними для гір.
2. Мінливий характер використання відпочинку та туризму в горах, особливо зростання рівня відпочинку та туризму, до якого прагнуть місцеві рекреанти, туристи та мігранти. З точки зору цих користувачів, гірські регіони можна описати як зручні ландшафти.

3. Трикласова система рекреаційних і туристичних налаштувань землекористування, які мають відношення до конкретних характеристик гір.

Спільні підходи до процесів планування гірського туризму, консультації на місцевому рівні з ключовими зацікавленими сторонами, місцевий внесок у моніторинг ключових екологічних (наприклад, утилізація відходів, вплив на дику природу) і соціальних показників (наприклад, доступне житло, справедливі зарплати та робочі місця, місцеві навички) та преференційний режим доходів і можливостей працевлаштування в місцевій індустрії туризму є важливими для забезпечення довгострокової стійкості проектів гірського туризму.

З поступовим скасуванням обмежень на подорожі та відновленням туризму в усьому світі з'явилися деякі тенденції, пов'язані з гірським туризмом:

1. Стійкість внутрішнього туризму в гірських регіонах.
2. Піші прогулянки як все більш популярний спосіб життя та мотив подорожі за межі місцевих місць.
3. Відкриття гір вітчизняними туристами як джерела зростання попиту серед міжнародних мандрівників у відомих гірських хребтах і напрямках.

Отже, сучасні тенденції у гірському туризмі показують кілька важливих напрямків розвитку.

Ростуть екологічна свідомість та популярність еко-туризму, що сприяє збереженню природних ресурсів. Технології стають ключовим елементом у плануванні та рекламі подорожей, забезпечуючи нові можливості для туристів та операторів.

Змінюється попит та розмаїття інтересів туристів, які шукають різні види активного відпочинку в гірських регіонах. Популярність культурного та відпочинкового туризму зростає, а також позаможливі сезони стають привабливими для відвідувачів.

Важливим аспектом є також співробітництво та сталість у галузі, спрямоване на забезпечення сталого розвитку та збереження гірських регіонів для майбутніх поколінь.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Закон України «Про туризм» від 05.09.95 р. (зі змінами, внесеними законом №2608-VI (2608-1) від 19.10.2010 р. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 31. С. 241–254.
2. Голуб Т., Капаціла В. І., Мороз О. Ф. Стан та проблеми розвитку гірськолижного туризму. Перспективи розвитку технологій оздоровчого харчування. *Спортивний туризм та здоровий спосіб життя* : матеріали студент. наук.-практ. конф. Львів, 2008. С. 63–66.
3. Гроздинська І. О., Нездоймінов С. Г., Гусєва О. В., Замкова А. В. Основи рекреалогії (економіко-екологічний та маркетинговий аспект) : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 264 с.
4. Державне агентство розвитку туризму. URL : <https://www.tourism.gov.ua/> (дата звернення: 09.10.2023).
5. Друк В. Розвиток гірського туризму як складова державної туристичної політики України. *Державне управління та місцеве самоврядування* : збірник наукових праць. 2012. Вип. 1 (12). С. 127–137.
6. Заневська Л. Інформаційні аспекти підготовки фахівців з гірського туризму. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. Львів, 2005. Вип. 9. Т. 3. С. 196–201.
7. Кифяк О. В. Туризм як фактор вдосконалення галузевої структури регіональної економіки. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. Чернівці, 2010. Вип. 4. С. 145 –152.
8. Корж Н. В., Басюк Д. І. Управління туристичними дестинаціями : підручник. Вінниця : «ПП«ТД Едельвейс і К», 2017. 322 с.
9. Корнієнко О. М., Зайцева В. М. Аналіз та оцінка потенціалу туристських територій : навч. посіб. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2022. 288 с.
10. Корнієнко О. М., Цвілий С. М. Посткоронавірусне відновлення бізнес-активності мікропідприємств сфери гостинності регіону. *Вчені записки*

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. 2021. № 3. С. 73–78.

11. Корнієнко О. М., Цвілій С. М. Посткоронавірусна маркетингова політика утримання лояльних споживачів готельно-ресторанного продукту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2021. № 42. 50 с.*

12. Король О. Д., Крачило М. П. Менеджмент туризму : навч. посіб. Київ : Знання, 2009. 248 с.

13. Кравців В. С., Гринів Л. С., Копач М. В., Кузик С. П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери : наук. видання. Львів : НАН України. ІРД НАН України, 1999. 78 с.

14. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2003. 436 с.

15. Мальська М. П. Формування і розвиток просторових систем послуг (теорія та практика реалізації) : автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.05. Львів, 2011. 40 с.

16. Мандюк Н. Л. Територіальна та функціональна структура гірськолижного туризму Карпатського регіону України. *Вісник Львівського університету. Сер.: Географічна. 2013. Вип. 43. Ч. 1. С. 221–226.*

17. Михайленко Т. І., Молочко М. А., Вавулова О. В. Проблеми і перспективи функціонування гірськолижних курортів Карпатського регіону. *Географія та туризм. 2015. Вип. 33. С. 110–122.*

18. Ромео Р., Руссо Л., Парізі Ф., Нотаріанні М., Мануеллі С. та Карвао С. Гірський туризм – до більш стійкого шляху. Рим, 2021. URL : <https://doi.org/10.4060/cb7884en> (дата звернення: 12.09.2023).

19. Оболенцева Л. В., Писарева І. В., Покоłodна М. М. Домінанти розвитку туризму : монографія. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 179 с.

20. Писаревський І. М., Мелешко К. К. Туристично-рекреаційний потенціал як елемент конкурентоспроможності територій. *Бізнес-Інформ.*

2019. № 12. С. 148–154.

21. Поняття рекреаційних ресурсів. Види рекреаційних ресурсів. URL : <https://studfile.net/preview/9625297/page:3/> (дата звернення: 12.09.2023).

22. Рогова І., Байцар Р. Критерії оцінювання гірськолижних послуг споживачем. *Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. Львів, 2004. С. 38–40.

23. Свірідова Н. Д. Концепція сталого розвитку туризму в сучасних умовах. *Культура народів Причорномор'я*. 2009. № 176. С. 166–168.

24. Скабара Р. М. Рекреаційно-ресурсний потенціал : поняття, склад і структура : конспект лекцій. Львів : ЛДУФК ім. І. Боберського. 4 с.

25. Сорокіна Т. В. Туристський потенціал регіону. *Сучасні технології управління туристичним та готельно-ресторанним бізнесом* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Маріуполь, 28 вересня 2018 р.). Маріуполь : МДУ, 2018. 80 с.

26. Теребух А. А, Мороз О. І. Оцінювання туристичного потенціалу DESTINACIЙ. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 7. С. 335–343.

27. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.

28. Юхновська Ю. О. Теоретичні підходи до визначення сутності туристичного потенціалу регіону. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Економіка і управління. Київ, 2019. Т. 30 (69). № 1. С. 42–46.

29. Adventure Travel Trade Association (2013), Adventure Tourism Market Study 2013, ATTA. URL : <https://learn.adventuretravel.biz/research/adventure-tourism-market-study-2013> (дата звернення: 12.09.2023).

30. Based on the 60 countries listed in Vanat, L. International Report on Snow and Mountain Tourism – Overview of the key industry figures for ski resorts, 13th edition, Laurent Vanat, Geneva. 2021. URL : <https://vanat.ch> (дата звернення: 17.09.2023).

31. Buckley, R. Tourism in the most fragile environments. *Tourism Recreation Research*. 2000. 25 (1), pp. 31–40.
32. Comisión de Promoción del Perú para la Exportación y el Turismo – PROMPERÚ (n.d.), ‘Biblioteca de reportes – Turista extranjero’, URL : <https://www.promperu.gob.pe/TurismoIN/sitio/ReporteTuristaExtranjero> (дата звернення: 27.09.2023).
33. Cole, V. & Sinclair, A. J. Measuring the ecological footprint of a Himalayan tourist center. *Mountain Research and Development*. 2002. № 22 (2). pp. 132–141.
34. COVID-19 RESPONSE: 96 of global destinations impose travel restrictions. *World Tourism Organization (UNWTO) reports*. URL : <https://www.unwto.org/news/covid-19-response-travel-restrictions>. (дата звернення: 17.11.2023).
35. Federal Ministry Republic of Austria – Agriculture, Forestry, Regions and Water Management (n.d.). *Tourism Statistics – National Data*. URL : <https://info.bml.gv.at/en/topics/tourism/tourism-statistics/national-data.html> (дата звернення: 27.10.2023).
36. IATA COVID-19: Cost of air travel once restrictions start to lift. Brian Pearce. 5-th May 2020. URL : <https://www.iata.org/en/iatarepository/publications/economic-reports/covid-19-cost-of-air-travel-oncerestrictions-start-to-lift/>. (дата звернення: 17.11.2023).
37. Jodha, N. S. Mountain perspective and sustainability: A framework for development strategies, in: M. Banskota, N. S. Jodha & U. Pratap (Eds) *Sustainable Mountain Agriculture: Perspectives and Issues*. 1991. Vol. 1, pp. 41–82.
38. Lankford, S. V., Pfister, R. E., Knowles, J. & Williams, A. An exploratory study of the impacts of tourism on resident outdoor recreation experiences. *Journal of Park and Recreation Administration*. 2003. № 21, pp. 30–49.
39. McCool, S. & Lachapelle, P. R. Recreational uses of mountain forests,

in: M. F. Price & N. Butt (Eds). *Forests in Sustainable Mountain Development – A State of Knowledge Report for 2000*. P. 330–337.

40. Ministério do Turismo do Brazil (2019), Estudo da Demanda Turística Internacional, Brasil – 2019. *Ministério do Turismo do Brazil*. Brasilia. URL : <https://www.gov.br/turismo/pt-br/aceso-a-informacao/acoes-e-programas/observatorio/demanda-turistica/demanda-turistica-internacional-1> (дата звернення: 12.09.2023).

41. Mountain Partnership. The Aspen Declaration: A new momentum for mountains. *FAO*. 2022. URL : https://www.fao.org/fileadmin/templates/mountain_partnership/doc/Global_Meeting/Aspen_Declaration_2022.pdf (дата звернення: 22.09.2023).

42. Mountain Partnership (n.d.), ‘Food security in mountains’. *FAO*. URL : <https://www.fao.org/mountain-partnership/our-work/focusareas/foodsecurity/en> (дата звернення: 17.11.2023).

43. Nepal Tourism Board (n.d.), Trekking in Nepal. URL : <https://ntb.gov.np/en/things-to-do/trekking> (дата звернення: 17.09.2023).

44. Ordino Arcalis (n.d.). Grandvalira Resorts Andorra. URL : <https://www.ordinoarcalis.com/grandvalira-resorts-andorra> (дата звернення: 12.09.2022).

45. Romeo, R.; Russo, L.; Parisi, F.; Notarianni, M.; Manuelli, S. and Carvão, S. Mountain Tourism – Towards a more Sustainable Path. *FAO*, Rome, 2021. URL : <https://doi.org/10.4060/cb7884en> (дата звернення: 19.09.2022).

46. Sharma, P Tourism as Development: Case Studies from the Himalaya. 2000. P. 1–19.

47. Smethurst, D. Mountain geography. *The Geographical Review*. 2000. № 90 (1), P. 35–56.

48. The UNEP-WCMC classification is based on: Kapos, V. et al. Developing a map of the world’s mountain forests. *Forests in sustainable mountain development: a state of knowledge report for 2000*. CAB International, Wallingford, 2000. P. 4–19. URL : <https://doi.org/10.1079/9780851994468.0004>

(дата звернення: 17.11.2023).

49. United Nations (n.d.), General Assembly, Resolution of the 76th Session A/76/L.28 (16 December 2021). URL : <https://www.un.org/en/ga/76/resolutions.shtml> (дата звернення: 12.09.2022).

50. United Nations (n.d.). Women move mountains. URL : <https://www.un.org/en/observances/mountain-day> (дата звернення: 23.09.2023).

51. United Nations Environment Programme. Tourism and Mountains – A Practical Guide to Managing the Environmental and Social Impacts of Mountain Tours. *UNEP*. Paris, 2007. URL : <https://wedocs.unep.org/20.500.11822/7687> (дата звернення: 12.09.2023).

52. V. Zaitseva, S. Tsviliy, D. Gurova, D. Mamotenko O. Korniienko. Postcoronavirus formation of tourist micro-business of the region on the basis of economic security. Management, finance, economics: modern problems and ways of their solutions : collective monograph. USA. Boston: Primedia eLaunch, 2021. P. 169–202.

53. Vanat, L. 2021 International Report on Snow and Mountain Tourism – Overview of the key industry figures for ski resorts, 13th edition, Laurent Vanat, Geneva. URL : <https://vanat.ch> (дата звернення: 17.11.2023).

54. Visit Andorra (n.d.). URL : <https://visitandorra.com/> (дата звернення: 11.11.2023).

55. Word Population Review (2023), URL : <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/most-mountainous-countries>. (дата звернення: 17.09.2023).

56. World Tourism Organization (2022/d). UNWTO World Tourism Barometer. volume 20, issue 5, September 2022, UNWTO, Madrid. URL : <https://doi.org/10.18111/wtobarometereng> (дата звернення: 12.09.2023).

57. World Tourism Organization (2023). *UNWTO World Tourism Barometer*. volume 21, issue 1, January 2023, UNWTO, Madrid. URL : <https://doi.org/10.18111/wtobarometereng> (дата звернення: 22.11.2023).

58. World Tourism Organization (2022/e). *UNWTO World Tourism*

Barometer. volume 20, issue 6, November 2022, UNWTO, Madrid. URL : <https://doi.org/10.18111/wtobarometereng> (дата звернення: 13.09.2023).

59. World Tourism Organization (2020/c). *UNWTO Briefing Note – Tourism and COVID-19*. Issue 3. Understanding Domestic Tourism and Seizing its Opportunities, UNWTO, Madrid. URL : <https://doi.org/10.18111/9789284422111> (дата звернення: 22.09.2023).

60. World Tourism Organization (2022/b). *Compendium of Tourism Statistics*. Data 2016–2020, 2022 Edition. UNWTO, Madrid, URL : <https://doi.org/10.18111/9789284423583> (дата звернення: 12.09.2023).

61. Вельможко А. Л., Корнієнко О. М. Гірський туризм в світі: стан та перспективи розвитку. *Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства* : матеріали міжнар. наук. конф., 10 лист. 2023 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 117–119.